

Jaarverslag 2022

Inhoudsopgave

	Voorwoord	4
1.	2022 in vogelvlucht	12
2.	Voortgang Nationaal Programma Groningen	16
2.1	Opbouw van het programma	16
2.2	Effecten van het programma	18
2.3	Imagoverbetering	22
2.4	Baanbrekers	22
2.5	Hackathons	23
2.6	Scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst'	23
3.	Voortgang lokale en provinciale programma's	24
3.1	Lokaal programma Eemsdelta	24
3.2	Lokaal programma Het Hogeland	26
3.3	Lokaal programma Groningen	27
3.4	Lokaal programma Midden-Groningen	27
3.5	Lokaal programma Oldambt	28
3.6	Provinciaal programma	29
4.	Toukomst	32
4.1	Voortgang Toukomst	32
4.2	Ambities	34
4.3	Twee grote Toukomstprojecten	34
4.3.1	Roemte	34
4.3.2	De Landschapswerkplaats	36
5.	Speciale programma's	40
5.1	Programma bewonersinitiatieven	40
5.1.1	Loket Leefbaarheid	40
5.1.2	Impulsloket	43
5.1.3	Programma Energieparticipatie	43
5.2	Zorgprogramma	44
5.3	Erfgoedprogramma	44
	Bijlagen	48
1.	Bestuur	49
2.	Programmabureau	50
3.	Overzichten per programma	52

	Lokaal programma
	Provinciaal programma
	Economie
	Werken en leren
	Leefbaarheid
	Natuur en klimaat
	Toukomst
	Loket Leefbaarheid
	Impulsloket
	Zorgprogramma
	Erfgoedprogramma
	Programma energieparticipatie

Voorwoord

Met de aanstelling van de nieuwe voorzitter Johan Remkes in 2022, koos het nationaal programma voor focus op economische structuurversterking. In zijn eerste maanden ging hij langs projecten en sprak met inwoners, bedrijven en organisaties.

Makeport Mercurius in Stadskanaal, waar innovaties de regio nieuwe maakindustrie en werkgelegenheid kunnen opleveren. De Graanrepubliek in Bad Nieuweschans, waar een 'landbouwrevolutie' gaande is om de voedselketen te verduurzamen. "Beide projecten zijn weliswaar kleinschalig, maar kunnen op lange termijn een gunstig effect hebben op de economie en werkgelegenheid. Ik ben sterk gemotiveerd om vanuit het programma een bijdrage te leveren aan economische structuurversterking en accentverschuiving onder het motto 'geld volgt altijd de inhoud'."

Baanbrekers

Nederland staat voor een aantal grote transitieën en dan is de vraag: hoe zorg je ervoor dat Groningen beter uit die transitieën komt dan dat de provincie erin ging? "Tot dusverre lag het accent iets te weinig op de economische kant van het verhaal, die vooral gaat over het perspectief voor de generaties na ons. Daarom heb ik gezegd dat we keuzes moeten maken voor een flinke verbetering in het perspectief voor toekomstige generaties." Volgens Johan Remkes heeft het nationaal programma een stevige stap gezet met het plan om de komende jaren in te zetten op grote, baanbrekende investeringsthema's: waterstofeconomie, landbouw en voedsel,

circulaire economie, gezondheid en vrijetijdseconomie. Met als rode draad in deze thema's onderwijs en arbeidsmarkt. "We gaan deze vijf thema's samen met partijen in de regio uitwerken. Een belangrijke voorwaarde is dat Groningers de voordelen ervaren van de projecten die hieruit ontstaan."

Siem Jansen legt uit wat dat betekent voor de sociale, lokale projecten in de regio. "We moeten zorgen dat ze van curatief naar preventief gaan. Dat het projecten zijn die mensen in hun kracht zetten, waardoor ze goed gekwalificeerd hun positie in de samenleving en de arbeidsmarkt kunnen innemen. Maar dan moeten we er ook voor zorgen dat er werk is. Want dat verandert de komende jaren heel sterk. Dat is een heel belangrijk dilemma en vraagstuk bij het nationaal programma. Daarom is onderwijs een randvoorwaarde in die baanbrekers."

Gedragsverandering

De toekomst van Groningen is vooral de toekomst van de jongeren. Om ze meer te betrekken organiseerde Nationaal Programma Groningen in 2022 de scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst'. Leerlingen van zestien technasia, vmbo- en mbo-scholen uit Groningen, Friesland en Drenthe zetten hun tanden in uitdagende vraagstukken rondom de energietransitie. Siem Jansen: "Wat bleek? Jongeren komen met grote ideeën: een belastingsysteem veranderen, gedragsverandering stimuleren. De challenge was een groot succes en in 2023 komt er een tweede editie. Het thema is voeding, om weer aan te sluiten bij de baanbrekers."

Er is een stevige stap gezet met het plan om de komende jaren in te zetten op baanbrekende investeringsthema's

- Johan Remkes

Johan Remkes en Siem Jansen bezochten verschillende projecten van het nationaal programma, waaronder innovatiecentrum Hydrohub MegaWatt Test Center, op het EnTranCe-terrein van de Hanzehogeschool.

Bestuurlijke toekomst

Verder staat in 2023 de bestuurlijke toekomst van het nationaal programma op de agenda. “De reactie van het kabinet op de parlementaire enquête aardgaswinning Groningen brengt enige onrust met zich mee; de bestuurlijke structuur is afhankelijk van wat ons in dat opzicht te wachten staat. Komen er financiële aanvullingen op het kapitaal van het nationaal programma? Want ook al gaat het nationaal programma daar officieel niet over, schadeherstel en versterken zijn de allerhoogste prioriteit.”

Logisch, vindt Siem Jansen. “Eerst moeten de bestaande problemen van Groningers die ontstaan zijn door de gaswinning worden opgelost. Groningers vinden de nodige sociale en economische impulsen ook belangrijk, maar dat scoort qua prioriteit niet het allerhoogst. Gelijktijdig snappen ze ook dat er een toekomst moet zijn, vooral voor de volgende generatie. De kunst is, hoe dat nu langjarig vorm te geven. Dat is de belangrijkste opgave die er voor het nationaal programma ligt. Maar dat lijkt me een mooie klus voor mijn opvolger,” lacht Siem Jansen die eind mei stopt als directeur van Nationaal Programma Groningen.

Team

“Ik ben heel blij met wat we tot nu toe hebben gerealiseerd met het nationaal programma. In 2022 zijn ook heel veel Toukomstprojecten toegekend: op vier na lopen alle projecten en voor 80% lopen ze langjarig. De twee grootste projecten binnen Toukomst - Roemte en de Landschapswerkplaats - gingen van start. De goedkeuring van het project Werelderfgoedcentrum Waddenzee was een belangrijke mijlpaal in 2022. Tijd voor Toekomst, de verrijkte schooldag, groeit alleen maar. Maar het eerste wat ik ga missen is het team. Het is toch wel even afscheid nemen van de club mensen met wie je vergroeid bent in de periode van het nationaal programma. Dit team heeft nauwgezet en bevlogen veel tot stand gebracht en creatieve oplossingen bedacht voor problemen die we voortdurend tegenkwamen. Het is nog niet bekend wie de nieuwe directeur wordt, maar elke opvolger kan prima verder met dit team.”

IN MEMORIAM Ton Runneboom

Halverwege vorig jaar bracht het bestuur van Nationaal Programma Groningen werkbezoeken aan de projecten Midwolder Bouwten, Vakland Het Hogeland en Op Roakeldais. Bestuurslid Ton Runneboom (in het dagelijks leven CEO van Cellicon) was daar uiteraard ook bij. De afgelopen jaren zette hij zich in voor het thema chemie binnen het programma. Altijd betrokken en actief, niet alleen tijdens de vergaderingen, maar juist ook daarbuiten. Het plotselinge overlijden van Ton, begin dit jaar, laat een open plek achter die niet eenvoudig op gelijkwaardig niveau ingevuld kan worden.

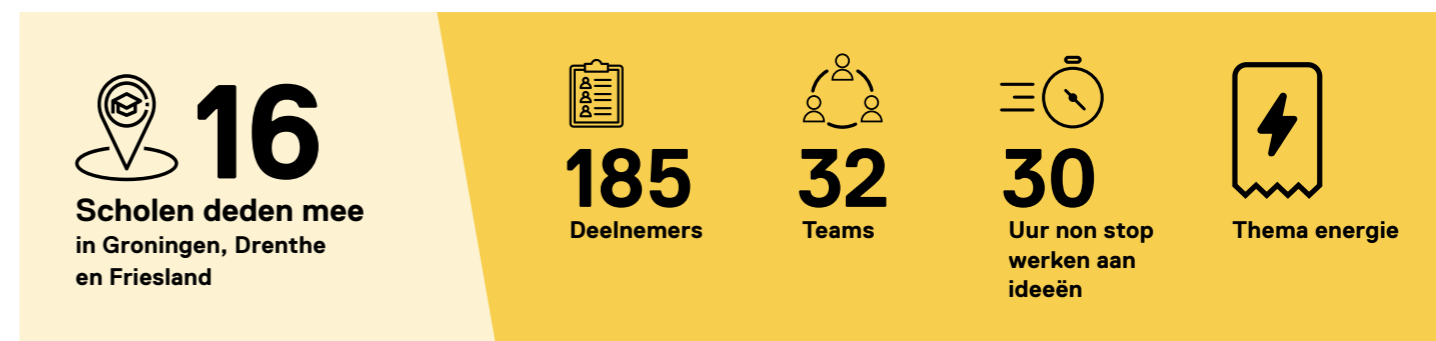
Programma's en projecten

Toukomst

Scholenchallenge

Communicatie

Bewonersinitiatieven

Programmabureau

De Buddy Academie geeft inwoners de regie op eigen leven terug

- Jessie Hooper, ervaringsdeskundige en buddy in de Buddy Academie

In een aantal wijken van de gemeente Groningen leven relatief veel huishoudens in armoede. Ook ligt het afgeronde opleidingsniveau hier lager en is er meer werkloosheid. Vandaar dat de gemeente Groningen is gestart met De Buddy Academie. Het project helpt mensen die uit de bijstand komen om financieel onafhankelijk te worden en de regie op hun leven terug te krijgen via opleidingen en werk. Zij werken onder begeleiding van een buddy aan hun eigen doelen. De vraag 'wat wil jij?' staat centraal.

Jessie Hooper is ervaringsdeskundige en één van de buddy's. Ze zat ooit zelf in de schulden en kreeg drie jaar geleden zelf een

buddy toegewezen. "Normaal gesproken is het een traject van een jaar. Maar na negen maanden was ik met behulp van mijn buddy al uit de schuldhulpverlening, behaalde ik mijn diploma voor intercultureel opvoedcoach én kreeg ik een baan aangeboden bij de gemeente Groningen. Sinds januari 2023 ben ik in dienst als projectmedewerker en buddy bij Kansrijk West."

Ervaringsdeskundige

Als buddy helpt Jessie nu andere mensen om doelen te behalen. "Naast mijn eigen ervaring met leven in armoede en mijn studie, ben ik ook opgeleid in De Buddy Academie. Hier volg ik samen met de andere buddy's trainingen om

deelnemers zo goed mogelijk te begeleiden. Ook komen we tweewekelijks bij elkaar en bespreken we casussen waar we tegenaan lopen."

Kleine portemonnee

De kracht van het project is volgens Jessie dan ook dat iedere buddy ervaringsdeskundige is. "Je weet hoe het is om met een kleine portemonnee te leven. Hierdoor wordt niet alleen de band en het vertrouwen met de deelnemer sterker, maar kun je ook beter helpen. Je weet de wegen te bewandelen."

Meer zelfvertrouwen

Zo helpt Jessie momenteel meerdere gezinnen. "Van het aanvragen van een sportfonds voor de kinderen, tot het afhalen van een laptop bij de gemeente of bijvoorbeeld het bellen met de Belastingdienst", legt ze uit. En toch zijn die praktische zaken volgens Jessie niet eens het allerbelangrijkste. "Ook samen een wandeling maken, een gesprek voeren of samen een berg afwas wegwerken: het zijn allemaal dingen die bijdragen aan een beter leven en meer zelfvertrouwen."

Dit project is onderdeel van het lokaal programma gemeente Groningen.

1. 2022 in vogelvlucht

Hoe zag 2022 er voor ons uit? In dit hoofdstuk blikken we in vogelvlucht terug op de belangrijkste momenten en resultaten van afgelopen jaar.

Toukomst komt op stoom

In 2022 is het overgrote deel van de Toukomstprojecten gestart! Waaronder de twee grootste projecten: Roemte en de Landschapswerkplaats. Roemte helpt sociale, culturele en maatschappelijke initiatieven aan een passende plek voor hun activiteiten. De Landschapswerkplaats richt zich op plannen die het Groninger landschap nog mooier en toegankelijker maken.

Ook op andere plekken kwamen in 2022 de initiatieven van Groningers echt tot leven. In de zomer speelde de allereerste muziektheatervoorstelling van Zummerbühne: Hollands Hoop. Groninger Voedseltuinen opende de eerste drie voedseltuinen in Bad Nieuweschans, Groningen en Hoogkerk. En op het voormalig Philipsterrein in Stadskanaal zijn initiatiefnemers van Makeport Mercurius druk bezig met een plek waar studenten en ondernemers samenwerken aan innovaties in de maakindustrie.

Een mooie mijlpaal was dat, een jaar na de vaststelling van het Toukomstprogramma, het eerste Toukomstproject al daadwerkelijk werd afgerond, namelijk GRUNN. Het bordspel maakt Groningers op een leuke, laagdrempelige

manier enthousiast voor het landschap en de geschiedenis van de provincie. GRUNN is sinds het najaar van 2022 te koop bij verschillende Groningse musea.

Naast de projecten die al in uitvoering waren, keurde het bestuur dertien nieuwe Toukomstprojecten goed. Een aantal initiatiefnemers werkte, samen met het programmabureau, hun project verder uit. Hier komt achter de schermen veel bij kijken, bijvoorbeeld om ongeoorloofde staatssteun te voorkomen. En dat kost soms meer tijd dan gepland. Toch zijn, op vier na, alle projecten inmiddels van start!

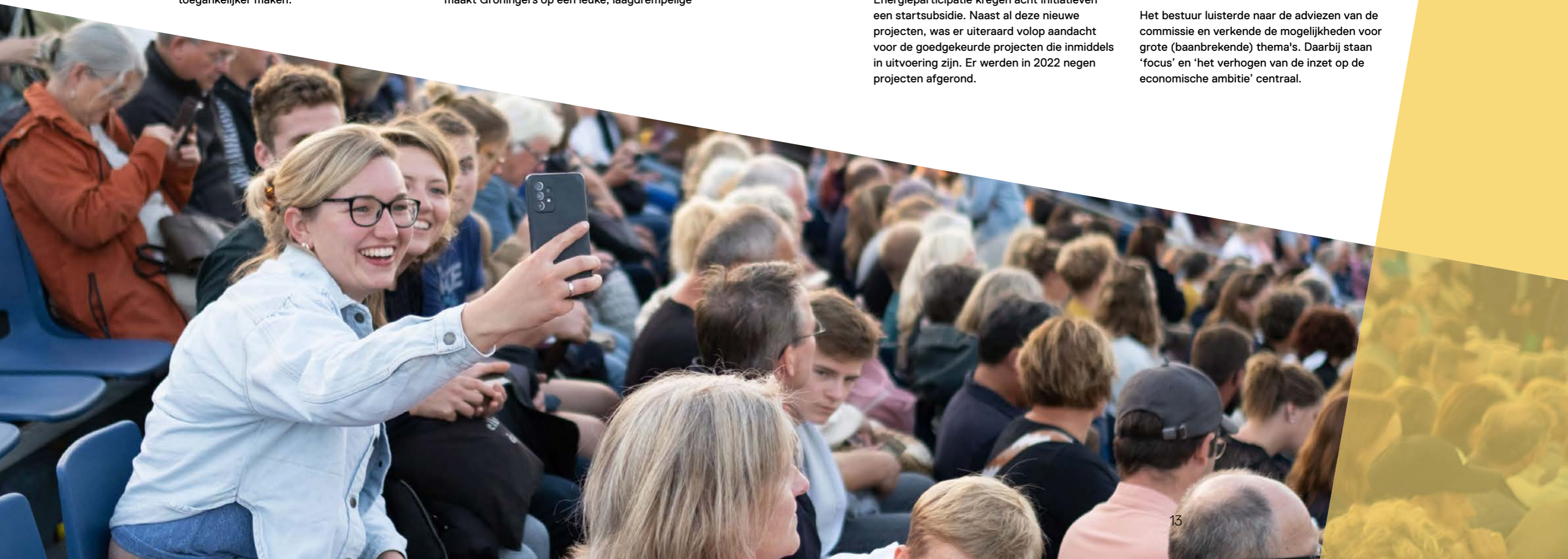
Projecten

Naast de dertien nieuwe Toukomstprojecten, keurde het bestuur 29 projecten van gemeenten en de provincie goed. In totaal is aan al deze projecten bijna 78 miljoen euro beschikbaar gesteld. Verder werd er 1,7 miljoen euro beschikbaar gesteld aan Groningers die een aanvraag deden bij ons Loket Leefbaarheid of het Impulsloket. Vanuit het programma Energieparticipatie kregen acht initiatieven een startsubsidie. Naast al deze nieuwe projecten, was er uiteraard volop aandacht voor de goedgekeurde projecten die inmiddels in uitvoering zijn. Er werden in 2022 negen projecten afgerond.

Impact vergroten

Het nationaal programma startte in 2019. Ondertussen zijn er meer dan 200 projecten goedgekeurd. Het bestuur vond het na drie jaar een goed moment om de onafhankelijke beoordelingscommissie te vragen of het programma op de goede weg is en of er bijsturing nodig is om de ambitieuze doelstellingen te halen. De beoordelingscommissie constateert dat het enthousiasme en de voortvarendheid waarmee inwoners, bedrijven, organisaties en overheden de initiatieven vormgeven en uitvoeren, laten zien dat zij zich verantwoordelijk voelen voor de toekomst van hun provincie. Om de impact van het programma te vergroten, adviseert de commissie het volgende: Heb meer aandacht voor de ambities op het gebied van economie en werken en leren en breng hier meer focus in aan. Maak duidelijke, doelgerichte keuzes voor het vervolg van het programma. Om het resultaat van de investeringen te vergroten, is het belangrijk om meer aandacht te geven aan de uitvoeringscapaciteit.

Het bestuur luisterde naar de adviezen van de commissie en verkende de mogelijkheden voor grote (baanbrekende) thema's. Daarbij staan 'focus' en 'het verhogen van de inzet op de economische ambitie' centraal.

Nieuwe voorzitter

Begin 2022 namen we na drie jaar afscheid van onze voorzitter, René Paas. Hij stond als voorzitter aan de wieg van Nationaal Programma Groningen. Onder zijn leiding werd het programmakader gemaakt en vastgesteld door de betrokken gemeenteraden en Provinciale Staten. Hij speelde als voorzitter een belangrijke rol bij de inrichting van het bestuur, bij de besluitvorming over de toedeling van de middelen van het nationaal programma aan gemeenten en provincie en de benoeming van de onafhankelijke beoordelingscommissie. Hij creëerde politieke en bestuurlijke saamhorigheid op cruciale momenten. Kortom, na drie jaar René Paas staat er een stevige basis.

Op 31 januari zwaaide hij af als voorzitter en droeg het stokje over aan Johan Remkes. In zijn eerste maanden als voorzitter, maakte Johan Remkes uitgebreid kennis met Nationaal Programma Groningen. Hij ging langs projecten en sprak met inwoners, bedrijven en organisaties. Net als zijn voorganger, vindt Johan Remkes het belangrijk dat de resultaten van het nationaal programma een stevige impuls geven aan de brede welvaart die over 40 jaar nog merkbaar is in de provincie. De opdracht van het bestuur om hier, ook in navolging op de reflectie op de voortgang van het nationaal programma, als voorzitter inkleuring aan te geven, grijpt hij dan ook met beide handen aan.

Scholenchallenge

In september begonnen 185 scholieren in Groningen, Drenthe en Friesland aan de scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst.' Ze startten met een hackathon, waarbij ze dertig uur aaneengesloten op school werkten aan een oplossing voor een energievraagstuk.

De acht weken daarna hebben de 32 teams van zestien scholen dit met hun eigen klas verder uitgewerkt. Vrijdag 11 november was de finale in de drie provinciehuizen en presenteerden de teams hun idee in de provincie waar hun school staat. Het eindresultaat? Verfrissende ideeën, die de winnende teams in elke provincie gaan uitvoeren. We verwachten de eerste resultaten in 2023 te zien.

Trainees deden hun tweede klus

Het traineeprogramma, waarmee we in 2021 startten, wordt enthousiast ontvangen bij gemeenten, provincie én de trainees zelf. Binnen dit programma voeren zes trainees in twee jaar tijd drie opdrachten uit voor de lokale of provinciale programma's van Nationaal Programma Groningen. De eerste lichter trainees rondde de tweede klus af. In 2022 besloot het bestuur het succesvolle traineeconcept binnen Nationaal Programma Groningen voort te zetten. De voorbereidingen voor de werving van een nieuwe lichter trainees startte in het najaar. In augustus 2023 neemt de nieuwe lichter het stokje over van de huidige trainees.

2. Voortgang Nationaal Programma Groningen

Nationaal Programma Groningen werkt aan het verbeteren van de brede welvaart en het imago van Groningen. Dit doen we door in te zetten op deze vier ambities: economie, werken en leren, leefbaarheid en natuur en klimaat. Dit vormt de basis van ons programma. We werken op verschillende manieren aan het behalen van onze doelen. Zo zetten we in 2022 sterker in op imagoverbetering, startten we met het aanbrengen van meer focus in ons programma door met grote thema's aan de slag te gaan én betrokken we jongeren meer bij Nationaal Programma Groningen.

2.1 Opbouw van het programma
 Nationaal Programma Groningen bestaat uit verschillende programma's. Voor ieder programma zijn financiële middelen gereserveerd. Het grootste deel is gereserveerd voor het provinciaal programma van de provincie Groningen en voor de lokale programma's van de vijf gemeenten in het aardbevingsgebied. Het provinciaal programma richt zich op het geven van een impuls aan de hele provincie, waarbij de effecten ook van invloed moeten zijn op het aardbevingsgebied. De vijf lokale programma's richten zich op één specifieke gemeente. Waar mogelijk werken gemeenten en provincie samen om tot grotere projecten met regionale impact te komen. Tabel 1 laat zien hoeveel geld van Nationaal Programma Groningen er gereserveerd, toegekend en uitgegeven is per programma. Al deze programma's bestaan uit verschillende projecten. In de grafiek in figuur 2 is te zien hoe het staat met de uitvoering van deze projecten.

Figuur 1: Doelstellingen per ambitie

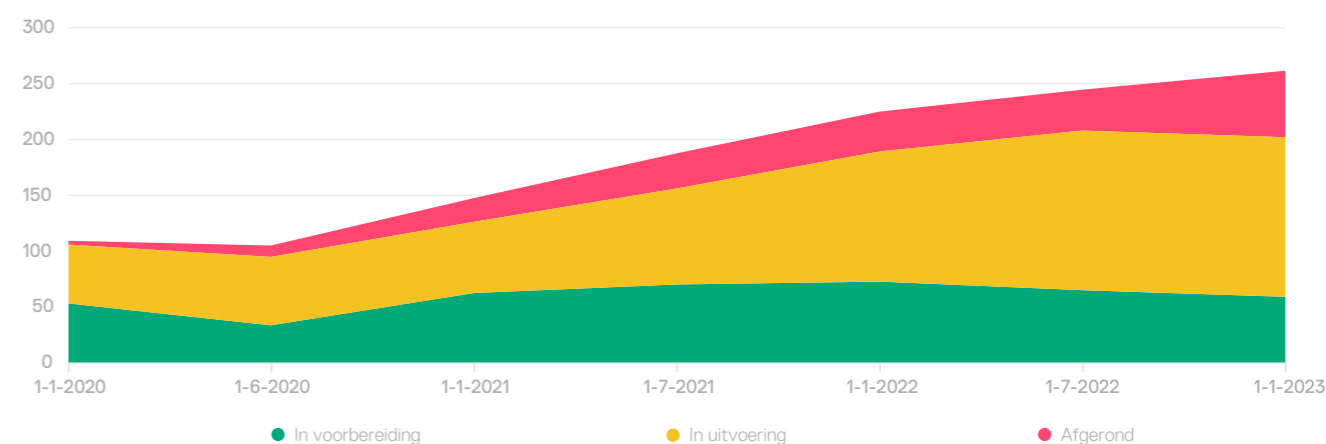

Tabel 1: Totaalbedragen per programma

	Gereserveerd (x miljoen euro)	Toegekend (x miljoen euro)		Uitgegeven ¹ (x miljoen euro)	
		In 2022	Totaal t/m 2022	In 2022	Totaal t/m 2022
Gemeente Eemsdelta	87,4	12,5	71,2	3,3	23,6
Gemeente Midden-Groningen	55,1	2,9	41,9	5,4	11,0
Gemeente Groningen	42,1	4,1	31,8	4,4	8,1
Gemeente het Hogeland	38,4	11,5	36,4	6,5	13,1
Gemeente Oldambt	22,4	3,0	8,9	1,0	2,8
Gemeente Westerkwartier:	1,7	nvt	nvt	nvt	nvt
Totaal lokale programma's:	247,1	34,0	190,2	20,6	58,7
Totaal provinciaal programma:	193,8	12,2	147,7	9,2	54,2
Toukomst	100,0	31,8	58,1	6,7	8,0
Programmabureau	42,5	-	21,2	4,1	11,2
Erfgoed	20,0	-	20,0	0,1	3,4
Loket leefbaarheid	10,0	-	10,0	0,5	2,4
Impulsloket	10,0	-	10,0	1,2	2,7
programma energieparticipatie	5,0	-	2,5	0,4	0,6
Overige projecten	75,1	-	75,2	0,1	50,0
Zorgprogramma	40,0	-	40,0	-	10,8
Totaal speciale programma's:	302,6	31,8	237,1	13,1	89,1
Totaal:	743,5	78,0	575,0	42,8	202,0

¹ De uitgaven in tabel 1 gaan alleen over de middelen die door Nationaal Programma Groningen zijn toegekend. Bij sommige programma's maken partijen ook gebruik van cofinanciering. Dit jaarverslag loopt vooruit op de jaarverslagen van gemeenten en provincie. Daarom hebben we gebruik gemaakt van voorlopige cijfers. Daarnaast zijn sommige projecten meerjarig, waardoor de uitgaven over meerdere jaren verspreid zijn.

Figuur 2: Totaal aantal projecten per fase

2.2 Effecten van het programma

Met het startkapitaal van 1,15 miljard euro van Nationaal Programma Groningen werken we aan perspectief voor Groningen. Jaarlijks monitoren we hoe de provincie ervoor staat en of de brede welvaart en het imago verbetert. We kijken bijvoorbeeld wat de economische situatie van Groningers is en hoe het staat met hun gezondheid en welbevinden. Ook letten we op ontwikkelingen in de leefomgeving, zoals de leefbaarheid in dorpen en wijken en op trends op het gebied van biodiversiteit. Om het imago te monitoren vragen we Groningers en niet-Groningers naar hun beeld van de provincie.

De projecten van Nationaal Programma Groningen dragen op verschillende manieren bij aan de vier ambities. Provincie en gemeenten schatten met een puntenverdeling in hoe een bepaald project bijdraagt aan de ambities. Dit doen ze door 100 punten te verdelen over de

vier ambities. Figuur 3 laat per ambitie zien hoeveel projecten een grote bijdrage (30 punten of meer) leveren aan de ambitie.

Figuur 4 laat van alle projecten zien hoe de punten over de ambities verdeeld zijn. Veel projecten richten zich niet op alle ambities, ze focussen zich op twee of drie. Het is belangrijk om te vermelden dat in figuur 4 alle projecten even zwaar tellen ongeacht hun omvang.

Om de effecten van het programma te meten, maken we jaarlijks een effectmonitor. Die laat zien hoe het gaat met onze twee hoofddoelstellingen - het verbeteren van de brede welvaart en het imago van Groningen - ten opzichte van de nulmeting. Om de brede welvaart te meten, gebruiken we bestaande data, zoals de brede welvaartsmonitor van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Om de imago-ontwikkeling te monitoren gebruiken we

de imagomonitor, die in 2020 op verzoek van Nationaal Programma Groningen is ontwikkeld.

In 2022 werd duidelijk dat de pandemie-uitbraak in 2020 groot effect had op de meeste onderwerpen in de monitor. De onderwerpen zijn op verschillende momenten gemeten - soms midden in de pandemie en soms juist ervoor of erna - en dit beïnvloedt en vertekent het beeld van de ontwikkeling van de regio. Het algemene beeld is echter nog steeds dat Groningen voor een grote opgave staat en dat de doelstellingen van Nationaal Programma Groningen ambitieus zijn.

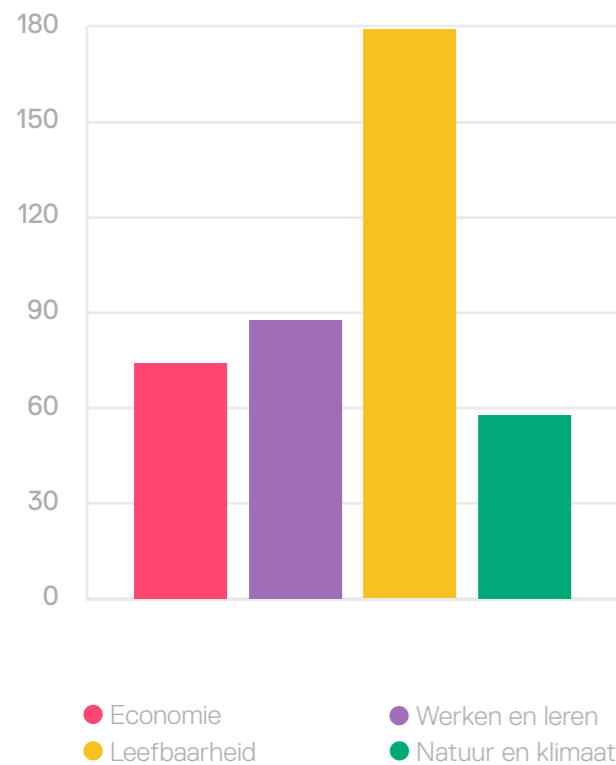
Sinds 2020 zijn Groningers iets positiever geworden over het imago van de provincie. Groningers denken ook dat de rest van Nederland een beter beeld kreeg van Groningen. Dit is opvallend, want niet-Groningers werden juist wat negatiever

over Groningen. Over het algemeen wordt Groningen gewaardeerd als plek om te recreëren, cultuur te beleven en te studeren. Op economisch vlak is er ruimte voor verbetering. Van alle gevraagde aspecten staan ook in 2022 ondernemen en het vinden van een baan onderaan. In 2022 deden voor het eerst respondenten uit onze buurlanden - Duitsland, België en Noorwegen - mee aan het onderzoek. Voor deze groep is 2022 een nulmeting gedaan. In 2026 voeren we de imagomonitor opnieuw uit in de buurlanden om te kijken hoe het imago van Groningen zich daar ontwikkeld.

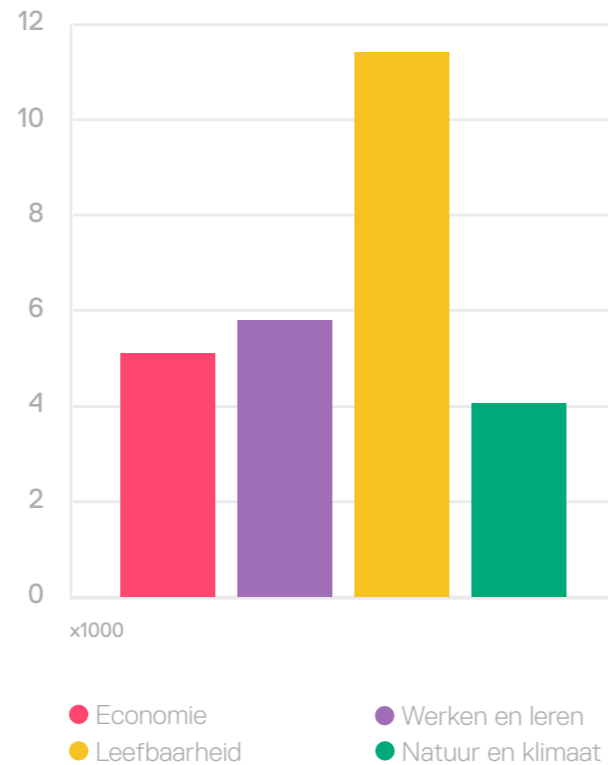

Benieuwd naar de resultaten? De rapportages kun je terugvinden onder 'monitoring' bij downloads op onze website

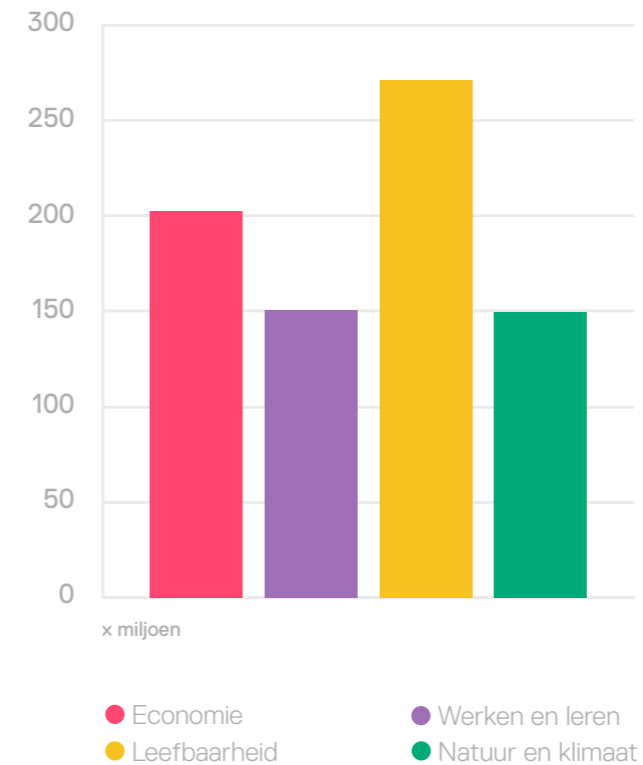
Figuur 3: Aantal projecten met een grote bijdrage (30 punten of meer) per ambitie

Figuur 4: Puntenverdeling over de vier ambities

Figuur 5: Inzet middelen per ambitie in miljoenen euro's

Werelderfgoedcentrum Waddenzee: 'Nieuwe plek om de Wadden beter te leren kennen'

- Niek Kuizenga, directeur Werelderfgoedcentrum Waddenzee

Bij mooi weer is er genoeg te beleven in het Lauwersmeer gebied: je kunt er heerlijk wandelen, wadlopen, sportvissen of een hapje eten in één van de restaurants. Allemaal activiteiten die met name leuk zijn als het droog is. Maar wat nou als het regent? Dan kun je vanaf het voorjaar 2025 terecht bij Werelderfgoedcentrum Waddenzee. "Het Werelderfgoed Waddenzee wordt een nieuwe plek om de Wadden mee te maken, in de haven van Lauwersoog. Hier kun je leren over het bijzondere ecosysteem van het Waddengebied en op avontuur gaan", vertelt Niek Kuizenga directeur van het Werelderfgoedcentrum Waddenzee.

Het centrum is volgens Niek heel hard nodig. "In Lauwersoog komen jaarlijks bijna twee miljoen bezoekers. We hebben de neiging om

mens en natuur los van elkaar te zien, maar we zijn juist met elkaar verbonden. Helemaal in het Lauwersmeergebied zie je heel goed dat die twee dingen samen komen. We willen mensen inspireren, bewust maken en activeren om beter te gaan zorgen voor onze planeet."

Rauwe ruwe plek

Lauwersoog is een rauwe ruwe plek waar natuur en industrie samenkomen. Volgens Niek de ideale plek om het effect van de mensheid op de natuur te laten zien. "Op dit moment zijn we bezig met de bouw van het centrum. We verwachten dat het gebouw er in december 2024 staat. In het voorjaar van 2025 willen we opengaan voor publiek."

Werkplaats van de Wadden

De bouw van het centrum is nog maar het begin. "We zijn druk bezig met de ontwikkeling van de inhoud in het gebouw zelf. We noemen het 'de werkplaats van de Wadden', niet met statische exposities, maar wel met ervaringen. In het gebouw bevinden zich straks onder andere een interactieve tentoonstelling, een onderzoekscentrum, zeehondenbassins, congres- en vergaderruimtes, klaslokalen en horeca. Je kunt er straks bijvoorbeeld proefjes doen, in gesprek gaan met onderzoekers, een excursie doen op het Wad of dineren in ons restaurant."

Educatief programma

De realisatie van het Werelderfgoedcentrum Waddenzee is een gezamenlijk project van de Provincie en gemeente Het Hogeland.

Stichting Werelderfgoedcentrum Waddenzee ontwikkelt samen met IVN Natuureducatie, Waddenvereniging en andere partners een educatief programma voor kinderen, ouders en scholen. In het Werelderfgoedcentrum tref je straks ook onderzoekers en studenten. Ecologen, biologen, dierenartsen en andere wetenschappers onderzoeken hier namelijk samen het leven op en rond het Wad. Zo leren zij het bijzondere ecosysteem van de Waddenzee steeds beter kennen.

Dit project is onderdeel van het provinciaal programma en het lokaal programma gemeente Het Hogeland.

2.3 Imagoverbetering

Nationaal Programma Groningen werkt ook actief aan het verbeteren van het imago van Groningen. In 2021 startten we met een traject gericht op imagoverbetering, waarvoor we in 2022 onze inspanningen vergrootten. Bestuurlijk is de integrale aanpak voor merkstrategie omarmd. Daarom verstrekte Nationaal Programma Groningen - samen met de provincie Groningen, het Akkoord van Groningen en de gemeente Groningen - in 2022 een subsidie aan Marketing Groningen om ad interim met merkmanagement aan de slag te gaan. Door deze constructie konden we snel een aantal concrete acties starten. We gebruikten daarbij het momentum en draagvlak dat was ontstaan. Tegelijkertijd hadden wij zo voldoende tijd voor de permanente inrichting van het merkmanagement. In 2022 werkten we aan een structurele oplossing voor het organiseren en uitvoeren van merkmanagement. In 2023 moet dit een concreet, bij Groningen passend plan opleveren voor structureel merkmanagement en de financiering daarvan.

2.4 Baanbrekers

Het algemeen bestuur sprak in 2021 over een extra impuls voor de economische ambitie binnen het nationaal programma. Aanleiding

is het beeld dat uit onze monitor naar voren kwam. Ook zei het bestuur meer focus te willen binnen ons programma. Deze behoefte werd versterkt door het advies van de beoordelingscommissie van begin 2022.

In 2022 heeft het bestuur daarom de mogelijkheden voor grote (baanbrekende) thema's verkend. Daarbij staat het verhogen van de inzet op de economische ambitie centraal. Het resultaat is een voorselectie van de investeringsthema's hieronder, met voor alle thema's inzet op onderwijs en arbeidsmarkt als randvoorwaarde:

- Waterstofeconomie
- Landbouw en voedsel
- Circulaire economie
- Gezondheid
- Vrijtijdseconomie

Belangrijk uitgangspunt voor de verkenning en voorselectie was dat de thema's echt bij Groningen moeten passen. En dat ze gericht zijn op structurele economische structuurversterking voor de provincie. Daarnaast moeten de thema's perspectief bieden op grote, baanbrekende projecten die de brede welvaart in Groningen een duw in de rug geven.

In samenwerking met bedrijven, overheden en kennisinstellingen is voor alle thema's in 2022 een plan op hoofdlijnen ontwikkeld. Een langjarige publiek-private samenwerking en een slimme financieringsstrategie zijn daarbij nodig om de Groningse ambities slagvaardig te realiseren. Begin 2023 stelde het algemeen bestuur op basis van dit plan geld beschikbaar om de thema's verder uit te werken. Op een later moment vindt besluitvorming plaats over de positionering en de uitvoering van baanbrekende projecten.

2.5 Hackathons

Vanaf 2022 faciliteert Nationaal Programma Groningen hackathons voor vraagstukken die een directe koppeling hebben met Toukomst, het provinciaal programma of de lokale programma's. Hackathons zijn events waarin onder hoge druk wordt gestreden om de beste oplossing voor (vaak) ingewikkelde vraagstukken. Op die manier stimuleren we innovatie.

Voor online-hackathons is in de eerste maanden van 2022 een online omgeving gebouwd voor Nationaal Programma Groningen. In mei 2022 werd deze digitale wereld opgeleverd. Gemeente Het Hogeland wilde als eerste gebruiker met een hackathon ideeën genereren voor hét bedrijventerrein van de toekomst: Oostpolder. Deze hackathon is echter uitgesteld tot 2023 om een breder deelnemersveld te kunnen werven. Voor de scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst' organiseerden wij een hackathon voor scholieren in Groningen, Friesland en Drenthe. Deze challenge stond in het teken van het thema energie.

2.6 Scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst'

Nationaal Programma Groningen wilde al langer jongeren meer betrekken bij het programma. De toekomst van Groningen is immers vooral hún toekomst. Daarom organiseerden wij in 2022 de scholenchallenge 'Wij hebben de toekomst'. Een unieke samenwerking tussen Stichting Technasium en Nationaal Programma Groningen. In september zetten 32 teams van zestien technasia, vmbo- en mbo-scholen uit Groningen, Friesland en Drenthe hun tanden in uitdagende vraagstukken rondom de energietransitie. De challenge startte met een hackathon en eindigde met spannende pitches over de ideeën. Tijdens de hackathon werkten de scholieren dertig uur(!) non-stop aan hun idee. Ze gingen aan de slag met één van de vier energievraagstukken van verschillende opdrachtgevers. Vervolgens werkten de teams in acht weken dit idee uit tot een uitvoerbare oplossing. Het resultaat presenteerden ze aan een jury in één van de drie provinciehuizen. De winnaars krijgen de gelegenheid om hun idee verder te (laten) uitvoeren. De drie winnende ideeën waren:

- Een game die je bewust maakt van je CO₂-footprint.
- Een belastingsysteem dat energiekosten- en baten herverdeelt.
- Een natuurlijk schoonmaakproduct, gemaakt van lisdodden.

De challenge was een groot succes en dus bereiden we een tweede editie voor rondom het thema voedsel.

3.

Voortgang lokale en provinciale programma's

De provincie Groningen en de vijf gemeenten in het aardbevingsgebied voeren samen met inwoners, bedrijven en organisaties provinciale en lokale programma's uit. Deze programma's dragen bij aan een goede toekomst voor elke Groninger. Projecten binnen de programma's verbeteren de leefomgeving in dorpen en wijken, stimuleren talentontwikkeling bij kinderen én volwassenen, creëren werkgelegenheid en vergroten de biodiversiteit. Voor elk van de vijf gemeenten en voor de provincie stellen we geld beschikbaar voor een impuls aan de brede welvaart.

3.1 Lokaal programma Eemsdelta

Het lokaal programma Eemsdelta kwam in 2022 op stoom. Niet alleen werden elf nieuwe projecten goedgekeurd, ook pakte de gemeente door in de uitvoering en werden diverse projecten afgerond. Een aantal van de afgeronde projecten had direct impact op de leefomgeving van inwoners. Zo werd een haventje aangelegd in Huizinge, is de stadstoren van Appingedam toegankelijk gemaakt voor bezoekers en sporten inwoners van verschillende dorpen inmiddels op kunstgrasvelden.

Met een deel van de in 2022 goedgekeurde projecten, verstevigde de gemeente haar inzet op een preventieve aanpak in het sociale domein. De prioriteit ligt daarbij vooral op jongeren, met onder andere projecten als Tijd voor Toekomst, Jong Goud, Mijn Wijk Mijn Verhaal en Sociaal Programma Eemsdelta. Daarnaast had de gemeente, niet als enige, te maken met flinke (bouw)kostenstijgingen, die ook impact hadden op de projecten van het lokaal programma. Ook merkte de gemeente dat het door landelijke bezuinigingen steeds moeilijker is om basisvoorzieningen op peil te houden en dat daardoor ook de beoogde plus van Nationaal Programma Groningen in het gedrang kwam.

Lees meer over het lokaal programma van gemeente Eemsdelta.

Gemeente Eemsdelta probeerde hiermee om te gaan door, waar het kon, de kosten te verlagen. Bijvoorbeeld met energiekostenbesparing door te verduurzamen. En met meer samenwerking en zelfwerkzaamheid van burgers, wat helpt om voorzieningen toekomstbestendig te maken. Deze samenwerking met inwoners kreeg nadrukkelijk een plek binnen het lokaal programma.

3.2 Lokaal programma Het Hogeland

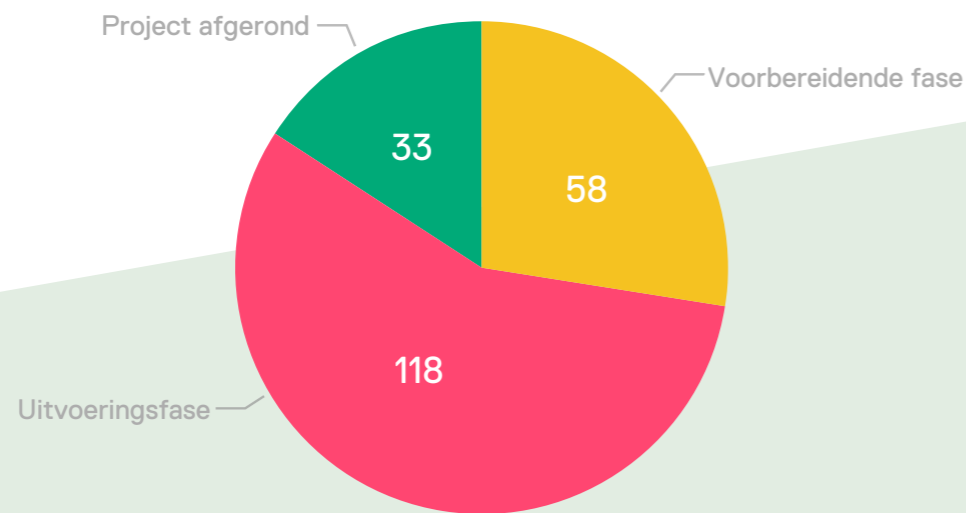
Onder de vlag van lokaal programma Het Hogeland zijn in 2022 vier projecten goedgekeurd. Projecten die vooral gericht zijn op een impuls op het gebied van werken en leren en het verbeteren van de leefbaarheid. Samen met inwoners en andere initiatiefnemers zette gemeente Het Hogeland in 2022 belangrijke stappen op deze gebieden.

Eén van de goedgekeurde projecten was Tijd voor Toekomst, waarmee de gemeente inzet op kansengelijkheid voor kinderen, door een verrijkte schooldag in te voeren. Kinderen krijgen extra lestijd aangeboden voor bijvoorbeeld lessen op het gebied van cultuur, sport, muziek en gezondheid. Zo bevordert gemeente Het Hogeland talentontwikkeling van kinderen. Ook in andere gemeenten kwam geld van Nationaal Programma Groningen beschikbaar voor Tijd voor Toekomst.

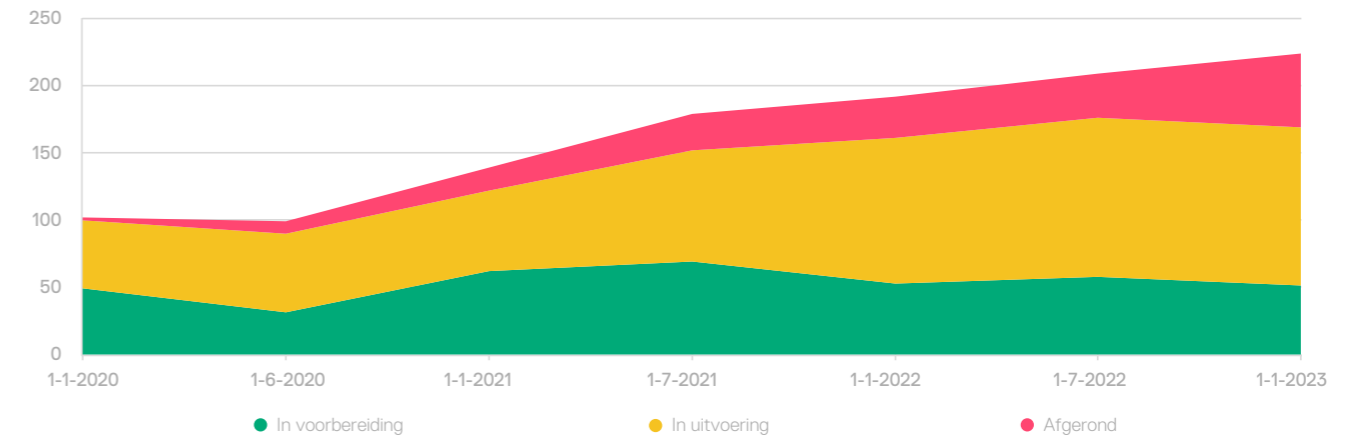

Daarnaast was een belangrijke mijlpaal de goedkeuring van het project Werelderfgoedcentrum Waddenzee (WEC). In Lauwersoog komt een gebouw waar wetenschappers, studenten, vrijwilligers, natuurbeheerders, lokale ondernemers, toeristen en inwoners met hart voor de Wadden samenkomen. In 2022 startten de voorbereidingen voor de bouw en is het bouwontwerp geoptimaliseerd. De planning is dat de bouw in april 2023 begint en het project in maart 2025 is afgerond. Met het WEC krijgt de beleving van het Waddengebied een extra impuls.

Figuur 6: Fase van lokale en provinciale projecten

Figuur 7: Totaal aantal projecten per fase

3.3 Lokaal programma Groningen

Naast de eerder gestarte projecten, zijn in 2022 onder het lokaal programma van gemeente Groningen vier nieuwe projecten goedgekeurd. Dorps- en wijkvernieuwing is de rode draad binnen het lokaal programma van gemeente Groningen. Deze nieuwe projecten richten zich vooral op het versterken van de wijken Beijum en Lewenborg.

Ook in voormalig gemeente Ten Boer zijn belangrijke stappen gezet in de dorpsvernieuwing. Voor de meeste deelprojecten is een voorlopig ontwerp gemaakt. Dat betekent dat in kaart is gebracht hoe de openbare ruimte er na de uitvoering uit zal zien. Hierin werkte de gemeente nauw samen met bewoners.

De eerder goedgekeurde projecten gericht op Beijum en Lewenborg gingen in 2022 van planvorming naar uitvoering. Bijvoorbeeld het project Wijkbudget. Het proces is samen met bewoners ingevuld én er zijn al veel ideeën uitgevoerd. Dit varieert van babbelbank tot pluktuin, van plantenbieb tot Groningse maatjes en van traktaties voor kinderen in armoede tot creatieve ontmoetingen.

Ook met de Buddyacademie haalt de gemeente mooie resultaten. Meerdere deelnemers hebben inmiddels betaald werk of volgen een opleiding. Andere deelnemers vonden vrijwilligerswerk of participeren op een andere manier in de samenleving. Ze maken allemaal belangrijke stappen in hun persoonlijke en professionele ontwikkeling en hun gevoel van welbevinden, zowel fysiek als mentaal, is verbeterd.

3.4 Lokaal programma Midden-Groningen

In 2022 zijn middelen van Nationaal Programma Groningen toegekend aan de tweede fase van het project Verbeteren Veiligheid Midden-Groningen. Ook kreeg het vervolg van het project Sociale Veerkracht groen licht. Daarnaast bracht gemeente Midden-Groningen, mede op basis van gegevens uit de monitoring, een nieuwe prioritering aan in haar programma. Het is de bedoeling dat hierdoor onder meer de economische ambitie van het lokaal programma een extra impuls krijgt. Deze actualisering van het programma is, samen met twee nieuwe projecten, voor beoordeling ingediend.

De eerder goedgekeurde projecten zijn volop in uitvoering. Een bijzonder moment was de start van het project Dorps- en Wijkplannen, waarbij burgemeester Hoogendoorn met een bouwkeet langs de eerste vijf dorpen en wijken reed. Binnen dit project maken inwoners zelf een plan voor hun leefomgeving. Vervolgens gaan ze samen met de gemeente aan de slag met de uitvoering. Met dit project zorgen inwoners direct voor zichtbare impact op hun eigen leefomgeving.

In 2022 werden ook projecten afgerond. Zo werd de cultuurhistorische kademuur in Hellingum gerestaureerd en is het terrein rond het dorps huis in Froombosch aangelegd als ontmoetingsplek. Een ander bijzonder project dat werd afgerond, was het project Beleving en Verhaal van Overschild. Midden tussen de immense sloop- en herbouwoperatie in Overschild zorgde de inzet van cultuur voor ruimte om emoties te tonen. Ook het maken van de documentaire 'Bodem in Beweging', die verhalen van betrokkenen vertelt, bracht inwoners dichterbij elkaar. De documentaire is begin 2023 uitgezonden bij de publieke omroep. Naast lokale impact, leverde dit project een aantal belangrijke conclusies op, die ook ergens anders toegepast kunnen worden. Zo blijkt bijvoorbeeld dat cultuur sterk bijdraagt aan sociale veerkracht op plaatsen waar, als gevolg van de versterkingsopgave, tegenstellingen de boventoon voeren.

Lees meer over het lokaal programma van de gemeente Midden-Groningen.

Gemeente Midden-Groningen maakte inzichtelijk hoe het ervoor staat met de cofinanciering binnen het lokaal programma. Dankzij het programma en de toegekende middelen vanuit Nationaal Programma Groningen kwam zo'n 14 miljoen euro aan cofinanciering beschikbaar voor de uitvoering van het lokaal programma.

3.5 Lokaal programma Oldambt

In Oldambt zijn in 2022 belangrijke stappen gezet in de uitvoering van het lokaal programma. Niet alleen werden twee nieuwe projecten goedgekeurd, ook startten diverse eerder goedgekeurde projecten.

Lees meer over het lokaal programma van de gemeente Oldambt.

Een voorbeeld daarvan is Stichting ZO! Groningen. Een nieuwe regiomarketing-organisatie in samenwerking met toeristische ondernemers en Oost-Groningse gemeenten. Daarnaast startte het project Opgroeien in een Kansrijke Omgeving. Dit project - gebaseerd op een gerenommeerd IJslands model - is een preventieve aanpak om middelengebruik onder jongeren terug te dringen. Afgelopen najaar vulden ruim 600 jongeren de eerste monitor in. Op basis hiervan worden in 2023 interventies ontwikkeld en uitgevoerd.

Het afgelopen jaar was ook de verbouwing van de Oude Remise in Bad Nieuweschans in volle gang. Coöperatie De Graanrepubliek opende hier begin 2023 haar deuren. Door forse stijging van de bouwkosten werd hiervoor nog een aanvullende bijdrage vanuit Nationaal Programma Groningen aangevraagd en toegekend.

Verder is op bijna alle basisscholen de Bibliotheek op school gerealiseerd en is Tijd voor Toekomst verder uitgerold op een aantal basisscholen in Oldambt. Bijzonder is dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de zes Oost-Groningse gemeenten aanwees als één van de voorlopers voor de regeling School en Omgeving. Hiermee komt ook landelijke aandacht en financiering voor Tijd voor Toekomst in de hele provincie!

In 2022 zijn ook een aantal nieuwe projecten ingediend, waaronder het project Generatierijkdom. Dit project is inmiddels ook goedgekeurd. Met dit project zet gemeente Oldambt in op gelijke kansen in het onderwijs, een kansrijker toekomstperspectief, het doorbreken van het taboe op armoede en schulden en financieel en zelfredzame inwoners.

3.6 Provinciaal programma

De provincie zette in 2022 samen met een groot aantal partners uit de regio verdere stappen in de ontwikkeling en uitvoering van het provinciaal programma. Dit leidde het afgelopen jaar tot goedkeuring van zeven nieuwe projecten. Deze projecten doen stevige investeringen in de vrijetijdseconomie, gezondheid en in het thema bereikbaarheid.

Zo wordt met een bijdrage vanuit het provinciaal programma, samen met het lokale programma van gemeente Het Hogeland, Werelderfgoedcentrum Waddenzee gerealiseerd. Een uniek belevingscentrum waar

inwoners, scholieren en toeristen meer kunnen leren over het Waddengebied.

Ook investeerde het programma provinciebreed in ondernemers die actief zijn in de vrijetijdseconomie via het project Impuls Vrijetijdseconomie. Dit project ondersteunt ondernemers onder andere op het gebied van netwerkvorming en ondernemerschap. Door deze projecten kunnen inwoners, ondernemers en toeristen de komende jaren profiteren van de kansen die de vrijetijdseconomie Groningen biedt.

Lees meer over het provinciaal programma.

In 2022 werd samen met regionale partners ook een stevige impuls gegeven aan het thema gezondheid, via een samenhangend pakket van projecten. Het project Kansrijke start investeert extra in de eerste 1.000 dagen van kinderen om hen betere kansen te geven op een goede toekomst. Verder breidde het project Tijd voor Toekomst flink uit, zodat het op een groter aantal basisscholen in de provincie kan worden uitgevoerd. Ten slotte is geïnvesteerd in een preventieve aanpak om de mentale gezondheid van vooral jongeren in Groningen duurzaam te verbeteren. Het doel van al deze investeringen is om te zorgen voor meer gezonde jaren voor Groningers.

Tabel 2: Gereserveerd, toegekend en uitgaven per programma

	Gereserveerd (x miljoen euro)	Toegekend (x miljoen euro)		Uitgegeven (x miljoen euro)	
		In 2022	Totaal t/m 2022	In 2022	Totaal t/m 2022
Gemeente Eemsdelta	87,4	12,5	71,2	3,3	23,6
Gemeente Midden-Groningen	55,1	2,9	41,9	5,4	11,0
Gemeente Groningen	42,1	4,1	31,8	4,4	8,1
Gemeente het Hogeland	38,4	11,5	36,4	6,5	13,1
Gemeente Oldambt	22,4	3,0	8,9	1,0	2,8
Gemeente Westerkwartier:	1,7	nvt	nvt	nvt	nvt
Totaal lokale programma's:	247,1	34,0	190,2	20,6	58,7
Totaal provinciaal programma:	193,8	12,2	147,7	9,2	54,2

Ik had geen idee hoe ik alles moest organiseren met een kindje op komst

- Tessa, deelnemster van het project Moeder van Midden-Groningen

Tessa, zwanger van haar eerste kindje, staat er meestal alleen voor, want haar vriend is als vrachtwagenchauffeur vaak ver weg. Via de huisarts en iemand van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) kwam ze in contact met Moeders van Midden-Groningen, waar ze haar helpen met het organiseren van alles wat nodig is als voorbereiding voor de bevalling en de tijd daarna.

"Zonder hen, twee studenten, had ik het nooit gered", zo begint Tessa. "Ik ben nogal chaotisch en vroeger werd altijd alles voor mij

gedaan. Doordat ik ben verhuisd vanuit Noord-Holland naar deze flat in het noorden van het land, was de steun van ouders en vrienden door de afstand een stuk minder. Toen ik zwanger werd en ik het ook op mijn werk niet meer trok, raakte ik erg in de stress. Ik was bang mijn inkomen te verliezen en ook mijn financiële huishouding was niet op orde. En ik had geen idee hoe ik alles moest gaan organiseren, met een kindje op komst."

Hulp van leeftijdsgenoten

Na een intake door Nienke Peek en Sanne Kamps, de coördinatoren van Moeders van

Midden-Groningen, kwamen Joyce en Chantal, beiden studenten Social Work, op bezoek. "Het klikte meteen", volgens Tessa. "Ze zijn wel geen ervaren hulpverleners, maar daardoor juist veel minder belerend, denk ik. Dat vind ik prettig. Als ik vragen heb zoeken we het samen uit en als ze het niet direct weten bespreken ze het in het team."

De eerste duizend dagen

Het team bestaat uit twee professionals en zeven studenten. Er wordt nauw samengewerkt met verloskundigen, verpleegkundigen, kraamzorg, jeugdzorg en het sociaal team. De bedoeling van de aanpak is om stress bij (jonge) kwetsbare moeders te verminderen. Gebleken is dat de ontwikkeling van een kindje de eerste duizend dagen heel belangrijk is. Door de (aanstaande) moeders zo vroeg mogelijk

te begeleiden, krijgen zij een goede basis en voelen ze zich sterker. En dat is voor de ontwikkeling van het kindje heel goed.

Vrijwillige hulpverlening

"We maken met de aanstaande moeder een plan van aanpak. We gebruiken ook een zwangerschapsboekje en een babydagboek, waarin zij alles kan bijhouden. Op deze manier houd je het overzichtelijk en kom je stapje voor stapje verder", zo legt Joyce de werkwijze uit. Chantal vult aan: "Het mooie aan deze aanpak is dat het laagdrempelig is. Het contact verloopt gemakkelijker doordat we ook jong zijn en het is vrijwillige hulpverlening, dus moeders willen zelf ook werken aan verbeteringen."

Dit project is onderdeel van het lokaal programma gemeente Midden-Groningen.

4. Toukomst

2022 was het jaar waarin de uitvoering van de eerste Toukomstprojecten op stoom kwam. Een jaar eerder was een flink aantal projecten goedgekeurd en dus konden veel initiatiefnemers in 2022 daadwerkelijk aan de slag met hun project. Bij een deel van de projecten ging dat soepel. Daar zagen we in 2022 al de eerste resultaten en ook werd het eerste project afgerond. Bij andere projecten kostte het meer moeite om middelen beschikbaar te krijgen. Dat stelde ons geduld en dat van de initiatiefnemers soms aardig op de proef.

4.1 Voortgang Toukomst

Met Toukomst werken we alweer drie jaar aan een goede toekomst voor elke Groninger. Wij hadden daarbij constant voor ogen om zo snel mogelijk met de voeten in de klei te werken aan tastbare resultaten. Nu we drie jaar onderweg zijn, hebben we ervaren dat de praktijk soms weerbarstig is. Een goed idee is niet hetzelfde als een goed uitvoerbaar project, dat past binnen het programmakader van Nationaal Programma Groningen. Daarbij bleken juridische regels, vooral op het gebied van staatssteun, een belemmering voor een snelle start. Door deze ervaringen hebben we werkwijzen verbeterd. We starten nu bijvoorbeeld eerder met de toets op staatssteun, om zo het proces te versnellen. Kortom, samen met initiatiefnemers werkten we ook in 2022 hard aan de projecten. En met resultaat!

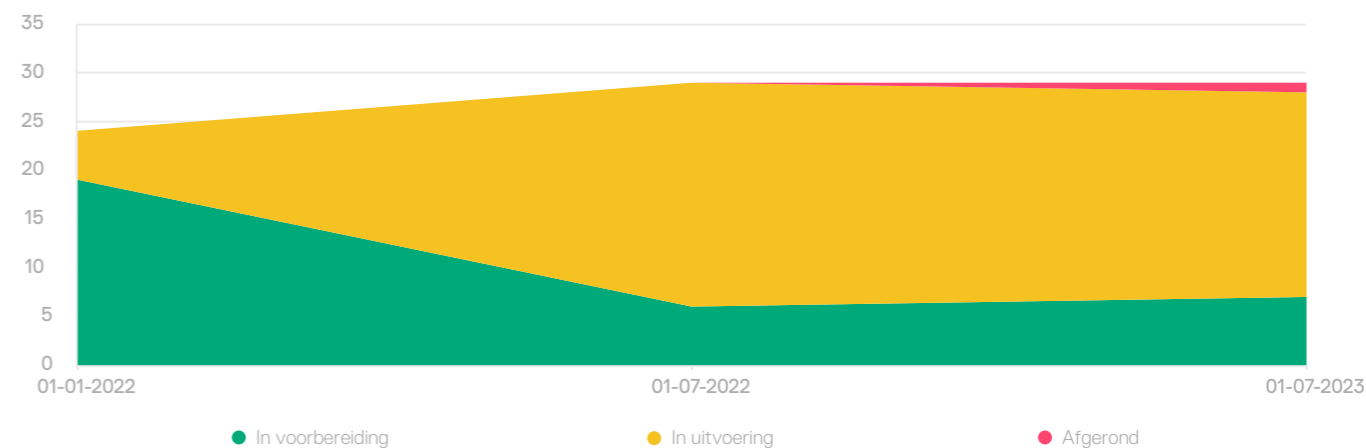

Bekijk de Toukomstprojecten.

Van de 44 projecten die in 2021 door het Toukomstpanel geselecteerd zijn, keurde het bestuur van Nationaal Programma Groningen er tot en met 2022 veertig goed. Zes van deze projecten kregen in 2022 groen licht van het bestuur. Van alle goedgekeurde projecten startten er inmiddels 34. Hiervan begonnen

acht projecten als voorbereidend project, vaak in de vorm van een haalbaarheidsonderzoek. De 26 andere projecten zijn volop in uitvoering. Vier groepen initiatiefnemers werken hun project nog uit. Het programmabureau ondersteunt hen daarbij.

Figuur 8: Totaal aantal projecten Toukomst per fase

4.2 Ambities

Alle projecten van Toukomst leveren op hun eigen manier een integrale bijdrage aan de ambities van Nationaal Programma Groningen en dragen bij aan het verbeteren van de brede welvaart en het imago van Groningen. De projecten vergroten de aantrekkingskracht van Groningen als toeristische bestemming, als gunstige vestigingsplaats voor bedrijven en als fijne omgeving om te wonen. Ook zijn er projecten die bijdragen aan een positieve ontwikkeling van de biodiversiteit en klimaatadaptatie. Onderstaande figuren laten zien hoe de Toukomstprojecten bijdragen aan de ambities.

4.3 Twee grote Toukomstprojecten

In 2022 kwamen de middelen vrij voor de twee grootste Toukomstprojecten: Roemte en de Landschapswerkplaats. De ontwikkeling van deze twee projecten had wat voeten in de aarde. Het zijn vrij complexe projecten vanwege de financiële omvang - het gaat namelijk om meer dan de helft van het Toukomstbudget - en er vallen veel initiatieven onder. Inmiddels

hebben beide projecten professionele teams voor de uitvoering en zijn de eerste projecten van Roemte en pilots binnen de Landschapswerkplaats gestart.

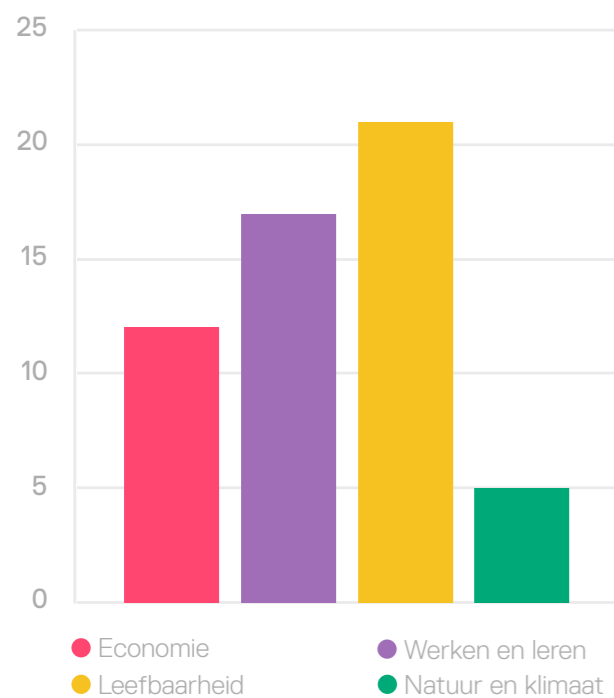
4.3.1 Roemte

Roemte is er voor initiatieven in de provincie Groningen die op zoek zijn naar een (monumentaal) pand of die financiering zoeken voor een locatie. De in 2022 opgerichte stichting helpt bij het uitwerken van huisvestingsplannen van maatschappelijk vastgoed en om initiatieven financieel gezond en toekomstbestendig te maken. Voor dit Toukomstproject is vorig jaar 22,7 miljoen euro beschikbaar gesteld.

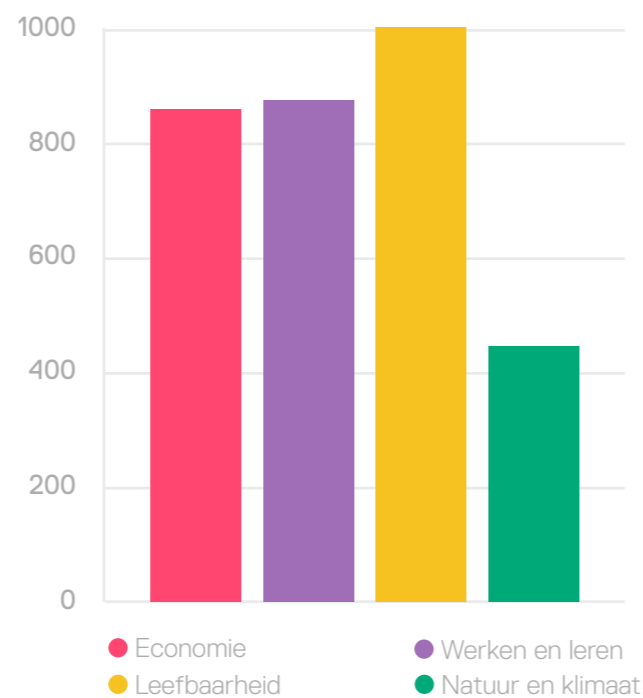
In 2022 ondersteunde Roemte tien initiatieven bij hun huisvestingsvraagstukken. Een aantal van deze projecten kwam voort uit Toukomst. Zo startte Zo willen wij wonen, gericht op woonvormen voor ouderen. Ook het project Kultuurhoezen krijgt ondersteuning van Roemte. Met dit project krijgen leegstaande markante gebouwen een nieuwe bestemming

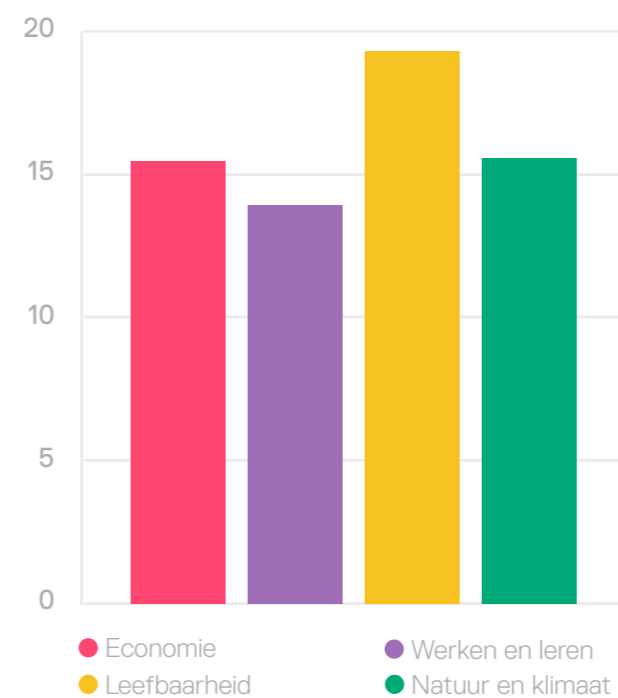
Figuur 9: aantal projecten met een aanzienlijke bijdrage (30 punten of meer) per ambitie

Figuur 10: Puntenverdeling over de vier ambities

Figuur 11: Inzet middelen per ambitie in miljoenen euro's

als plek waar jong en oud terecht kunnen voor vrijetijdsbesteding, ontmoeting en een leven lang leren. Ook projecten met een andere oorsprong dan Toukomst kunnen terecht bij Roemte. De stichting heeft een revoluerende opzet (waarbij het geïnvesteerde geld op de lange termijn terugkomt, zodat het opnieuw inzetbaar is voor nieuwe initiatieven), om nog vele nieuwe en bestaande initiatieven te ondersteunen.

4.3.2 De Landschapswerkplaats

Het mooier, groener en toegankelijker maken van het Groninger landschap voor bewoners, ondernemers en toeristen. In de Landschapswerkplaats, het grootste Toukomstproject, zijn initiatiefnemers van tien Toukomstinitiatieven, inwoners en professionals hier samen mee aan de slag. Met als doel om een biodivers natuurnetwerk te creëren met veel aandacht voor wandel-, fiets en ruiterspaden en vaarroutes. In totaal is

voor de uitvoering van dit project maar liefst 31 miljoen euro beschikbaar. Prolander is als hoofdpdrachtnemer eindverantwoordelijk voor de uitvoering van de Landschapswerkplaats.

In 2022 startten de eerste zeven projecten. Bij deze projecten ondersteunt Landschapsbeheer Groningen de initiatiefnemers bij de uitvoering. Voor deze projecten is 700.000 euro beschikbaar. Het gaat onder meer om een bijdrage voor het Groen-wit sloepenplan, waarmee varend Groningen zijn hart op kan halen. Inwoners en toeristen varen straks met elektrische sloepjes van de ene naar de andere bijzondere plek. Ook is er geld voor de aanleg van tien wandelroutes in gemeente Oldambt. Daarmee is de provincie straks 62 kilometer aan wandelpaden rijker. Deze eerste zeven projecten startten als pilots. De lessen die hieruit geleerd worden, gebruiken we om de Landschapswerkplaats verder te ontwikkelen.

“ Elektrische deelauto's van DeelSlee zijn snel, gemakkelijk en duurzaam

- Jaap Wieringa, bestuurslid van Vereniging Dorpsbelangen Zoutkamp

Van jong tot oud en of je nou veel kilometers rijdt of weinig: zolang je in bezit bent van een rijbewijs kun je gebruik maken van de DeelSlee. In alle dorpen van de voormalige gemeente Loppersum staan nu één of meerdere elektrische deelauto's. "DeelSlee bestaat nu bijna drie jaar en we hebben 33 deelauto's in bezit. Steeds meer inwoners maken er gebruik van", vertelt Peter Postma, vrijwilliger bij DeelSlee.

Naast vrijwilliger maakt Peter zelf ook veelvuldig gebruik van de DeelSlee. "Ik had altijd een leaseauto van de zaak, maar toen ik werd gediagnostiseerd met de ziekte MS veranderde alles. Naast de fysieke beperkingen belandde ik in de WIA, moest ik mijn leaseauto inleveren en kreeg ik daardoor ook vervoersproblemen. Mijn buurman attendeerde mij toen op de DeelSlee. En nu, meer dan twee jaar later, heb ik al enorm veel ritjes gemaakt."

Flexibel

Van kortere ritjes naar het revalidatiecentrum in Haren tot reisjes naar vrienden en familieleden door heel het land: Peter huurt deelauto regelmatig. "Je bent net wat flexibeler dan met de trein: je kunt gaan en staan waar je wilt én wanneer je maar wilt. Via een app kun je de auto reserveren, dat kan last-minute, maar ook al een maand van tevoren. Het werkt voor mij ideaal."

Proefrit

Alle inwoners van de voormalige gemeente Loppersum kunnen zich aanmelden voor de DeelSlee. "Na je aanmelding komt er een vrijwilliger bij je langs. De vrijwilliger controleert de aanmelding en beantwoordt al je eventuele vragen. Je kunt bijvoorbeeld ook samen even een proefrit maken."

Die proefrit kan volgens Peter best fijn zijn om wat instructies mee te krijgen. "We hebben verschillende modellen staan, van klein tot groot. Ook is niet iedereen bekend met elektrisch rijden. Tijdens zo'n proefrit kan een vrijwilliger je helpen. Naast vragen over de auto kan een vrijwilliger je ook helpen met het uitzoeken van het abonnement dat bij je past."

Gemakkelijk en duurzaam

Het gebruik van de DeelSlee gaat hand in hand met een abonnement. "Je kunt kiezen voor een vast abonnement per maand of voor losse ritten." Peter hoopt dat er steeds meer mensen gebruik gaan maken van de DeelSlee. "Het zou geweldig zijn als iedereen elektrische auto's gaat delen. Dit een mooie laagdrempelige manier om samen fossielvrij te leven. Niet alleen gemakkelijk en voordelig, maar ook heel duurzaam dus!"

Het project maakt deel uit van het lokaal programma om de leefbaarheid in de gemeente Eemsdelta te vergroten. DeelSlee heeft de landelijke Autodeel Award gewonnen in de categorie kleine gemeente.

Dit project is onderdeel van het lokaal programma gemeente Eemsdelta.

Met het spel hoop ik dat mensen beter snappen wat er bijzonder is aan de provincie.

- Heidi Renkema, initiatiefnemer GRUNN

Haar fascinatie voor het Groningse landschap bracht Heidi Renkema op het idee om het bordspel GRUNN te ontwikkelen. Heidi: "Het spel is leuk om te spelen én je leert er iets van." Groningers op een leuke, laagdrempelige manier enthousiast maken voor het landschap en de geschiedenis ervan, dat is het doel van GRUNN, pioniers in de provincie, zoals het spel voluit heet. Heidi liep al een aantal jaar met het idee daarvoor. Toen ze Toukomst voorbij zag komen, wist ze: dit is het moment om er echt iets mee te doen.

Heidi: "Ik ben opgegroeid op het platteland, heb gestudeerd in Wageningen en ik werkte voor Museum Wierdenland in Ezinge. Ik heb

dus echt iets met landschappen, ben erdoor gefascineerd."

Van verhaal naar spel

"Via een enthousiaste medewerker van Toukomst kwam ik in contact met de professionele Groningse spelontwerpers Robert Brouwer en Arjan van Houwelingen. Zij waren razend enthousiast. Zo leuk! Ik had een verhaal en zij bedachten de spelvorm erbij. Het moest een heel leuk spel worden om te spelen en daarnaast een trigger zijn voor meer kennis over het Groningse landschap. En het moest er natuurlijk mooi uitzien. Daarvoor schakelden we Emma Wilson in. Zij verzorgde de illustraties en deed de vormgeving."

Je eigen provincie

En toen was er 'ineens' een spel. GRUNN gaat dus over het Groningse landschap en de geschiedenis ervan. Heidi: "Met het spel hoop ik dat mensen beter snappen wat er bijzonder is aan de provincie. Geen enkel landschap is oorspronkelijk, maar is ontstaan door invloeden van de mens. In het spel kun je geld verdienen door stukken land te ontginnen. Denk aan wierden opwerpen, land inpolderen of veen afgraven. Daarna kun je op die plekken gebouwen plaatsen. Aan het eind van het spel heb je je eigen provincie gebouwd, je eigen speelveld. Dan is de vraag hoeveel gebieden je hebt aangelegd. Hoeveel veengebieden, hoeveel waterwegen, etc.? Daar komt dan een score uit." Bij het spel zit ook een boekje met extra informatie over (de geschiedenis van) de landschappen.

Speluitbreiding

Voor de liefhebber zijn er uitbreidingsmogelijkheden: bij 31 kleine musea in de provincie kun je gratis een spelkaart halen die het scenario van het spel een beetje verandert. "Op die manier krijgt het nog meer verdieping. En mensen krijgen een completer plaatje en raken daardoor hopelijk nog meer verbonden met hun omgeving. Fijn is ook dat er extra aandacht is voor de musea," legt Heidi uit.

Dit project is onderdeel van Toukomst.

5. Speciale programma's

Naast de lokale en provinciale programma's gaat een deel van de middelen uit Nationaal Programma Groningen naar speciale programma's. Ook deze programma's dragen bij aan het verbeteren van de brede welvaart en het imago van Groningen. De speciale programma's zijn: bewonersinitiatieven, zorgprogramma en erfgoedprogramma.

5.1 Programma bewonersinitiatieven

Met het programma bewonersinitiatieven stimuleert Nationaal Programma Groningen inwoners om zelf met ideeën en initiatieven te komen en projecten in te sturen. Er is in totaal 25 miljoen euro gereserveerd voor:

- Loket Leefbaarheid
- Impulsloket
- Programma Energieparticipatie

5.1.1 Loket Leefbaarheid

Loket Leefbaarheid ondersteunt projecten die de leefbaarheid in de provincie Groningen vergroten. Gezamenlijke plannen van inwoners, die bijdragen aan prettig wonen in straat of dorp. Nationaal Programma Groningen stelt tot en met 2029 in totaal 10 miljoen euro (exclusief uitvoeringskosten) beschikbaar voor dit loket. Groninger Dorpen voert de regeling uit en adviseert en ondersteunt de aanvragers. Een onafhankelijke beoordelingscommissie met daarin twee inwoners en een medewerker van het team leefbaarheid van de provincie beoordeelt de aanvragen. Deze commissie komt één keer per maand samen. Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN) zorgt voor de administratieve ondersteuning.

In juni is er een wijziging op de regeling doorgevoerd, waardoor vervangingskosten nu voor de helft in aanmerking komen voor subsidie. Dit was voorheen uitgesloten.

Het aantal aanvragen nam in 2022 weer toe ten opzichte van 2021. Door corona gingen veel projecten en vooral evenementen niet door. Het effect van corona lijkt in 2022 te zijn afgenomen. Het budget voor 2022 is niet helemaal uitgeput. De overgebleven middelen schuiven door naar 2023 en blijven beschikbaar voor dit loket.

Tabel 3: Aanvragen Loket Leefbaarheid 2021

Gemeente	Aanvragen 2022
Eemsdelta	23
Groningen	12
Het Hogeland	31
Midden-Groningen	17
Oldambt	10
Stadskanaal	0
Westerwolde	4
Veendam	1
Westerkwartier	17
Pekela	5
Totaal	120

In 2022 zijn in totaal 88 aanvragen toegekend en 11 aanvragen afgewezen. De overige 21 aanvragen waren op 31 december 2022 in behandeling of zijn teruggetrokken.

Tabel 4: Totaal aanvragen en toegekende bedragen Loket Leefbaarheid

	2022
Toegekende aanvragen	88
Afgewezen aanvragen	11
In behandeling of teruggetrokken	21
Totaal toegekend bedrag (x €1.000)	525
Gemiddeld bedrag (x €1.000) per beschikking	6

Lees meer over Loket Leefbaarheid.

5.1.2 Impulsloket

Het Impulsloket ondersteunt bewonersinitiatieven in de provincie Groningen die net een wat grotere investering vragen. Initiatieven met draagvlak bij inwoners die bijdragen aan minimaal twee van de vier ambities van Nationaal Programma Groningen. Bovendien zijn ze toekomstbestendig. Voor het Impulsloket is 10 miljoen euro (exclusief uitvoeringskosten) gereserveerd voor bewonersinitiatieven tussen de 10.000 en 125.000 euro en voor initiatieven van kleine ondernemers tot 15.000 euro. Het programmabureau van Nationaal Programma Groningen voert deze regeling uit en wordt administratief ondersteund door Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN). Een onafhankelijke beoordelingscommissie, die uit drie leden bestaat, beoordeelt de aanvragen. De commissie komt één keer per maand samen.

Het subsidieplafond is in 2022 één keer verhoogd om te voorkomen dat het loket moest sluiten. Dit is opgevangen met de resterende middelen uit voorgaande jaren.

Tabel 5: Aanvragen Impulsloket 2022

Gemeente	Aanvragen 2022
Eemsdelta	5
Groningen	10
Het Hogeland	9
Midden-Groningen	2
Oldambt	1
Stadskanaal	1
Westerwolde	2
Veendam	1
Westerkwartier	4
Pekela	0
Totaal	35

Lees meer over het Impulsloket.

In 2022 zijn in totaal vijftien aanvragen toegekend en vijftien aanvragen afgewezen. De overige vijf aanvragen waren op 31 december 2022 in behandeling of zijn teruggetrokken.

Tabel 6: Totaal aanvragen en toegekende bedragen Impulsloket

	2022
Toegekende aanvragen	15
Afgewezen aanvragen	15
In behandeling of teruggetrokken	5
Totaal toegekend bedrag (x €1.000)	1.177
Gemiddeld bedrag (x €1.000) per beschikking	78,5

5.1.3 Programma Energieparticipatie

Nationaal Programma Groningen reserveerde maximaal 5 miljoen euro voor het Programma Energieparticipatie (PEP). Voor de eerste drie jaar van het programma kende het bestuur 2,51 miljoen euro toe. De drie kernpartners en eindverantwoordelijken van het programma zijn de Groninger Energiekoepel (GrEK), Grunneger Power en de Natuur en Milieufederatie Groningen (NMG). Het Programma Energieparticipatie startte op 1 september 2020.

Het programma kent twee instrumenten. Met het eerste instrument Integrale initiatiefondersteuning werkt PEP aan een brede aanpak voor het verduurzamen van dorpen en wijken. Met het tweede instrument Leergemeenschappen deelt PEP de kennis en expertise die is opgedaan bij de uitvoering van het programma, binnen het programma en met andere lokale initiatieven. De instrumenten verbinden de programmadoelen en de projecten. Hierdoor bevorderen ze een bestendige lokale energiesector.

De doelstellingen van het programma zijn:

1. Meer bewoners betrekken bij de energietransitie.
2. Meer en innovatiever verduurzamen.
3. Een bestendige en professionele lokale energiesector.

In 2022 zijn diverse bijeenkomsten van de verschillende leergemeenschappen georganiseerd. Ook is gewerkt aan wijkenergieplannen voor vier wijken/dorpen, waarvan één in 2022 werd afgerond en de overige drie in 2023 klaar zijn. In vier regio's

in de provincie zijn uitvoeringsagenda's opgesteld en besproken met de betreffende gemeenten. Ook is in vier regio's financiering vanuit de gemeente georganiseerd. Voor vier zonneparken is het participatieproces vormgegeven om lokaal eigenaarschap te realiseren. Aan acht lokale energie-initiatieven is een startsubsidie toegekend.

Het programma liep in het begin wat vertraging op door de staatssteuntoetsen die op individuele projecten moesten worden uitgevoerd. Ook capaciteitstekorten bij uitvoerende partners hinderden het programma. In 2022 zijn deze problemen grotendeels opgelost en inmiddels is PEP bezig met een inhaalslag.

Van de bijdrage uit Nationaal Programma Groningen is in 2022 0,36 miljoen euro uitgegeven.

Lees meer over programma Energieparticipatie.

5.2 Zorgprogramma

In het Groninger Zorgakkoord werken achttien partijen samen om de toekomst van de zorg in het aardbevingsgebied te verbeteren. Gezamenlijk investeren zij in aardbevingsbestendige en levensloopbestendige zorggebouwen. Duurzaamheid en een groene leefomgeving staan daarbij hoog in het vaandel.

Voor de uitvoering van dit zorgprogramma is ruim 330 miljoen euro nodig. Nationaal Programma Groningen draagt hieraan bij met een investering van 40 miljoen euro. Het Groninger Zorgakkoord maakt onderscheid tussen de versterkingsopgave en innovaties in de zorg. Met de bijdrage uit het nationaal programma richten we ons op dat laatste en maken we vernieuwingen binnen de zorggebouwen mogelijk.

In 2022 liep het zorgprogramma vertraging op, omdat de financiële dekking door de gestegen bouwkosten onzeker was. Om dit gat te dichten, deed het Rijk een extra bijdrage.

Lees meer over het Zorgprogramma.

Voor de voortgang betekent dit dat er in 2022 geen subsidieaanvragen zijn ingediend. Wel liepen de voorbereidingen voor de bouwprojecten door en werd op vier domeinen gewerkt aan innovatie. Gezien de fase waarin het programma zich bevindt, zijn er nog geen concrete resultaten te melden. Vanuit de bijdrage van Nationaal Programma Groningen zijn in 2022 geen uitgaven gedaan.

5.3 Erfgoedprogramma

Karakteristieke panden en landschappen zijn kenmerkend voor Groningen. Ze horen bij de Groningse identiteit en zijn belangrijk voor leefbaarheid, toerisme en recreatie. Het erfgoedprogramma, dat startte in 2017, heeft als doel cultureel erfgoed te behouden en vernieuwen. Ook willen de initiatiefnemers van het erfgoedprogramma eigenaren van erfgoedpanden perspectief bieden. Een bijdrage vanuit Nationaal Programma Groningen maakte een verlenging van de looptijd van het erfgoedprogramma tot 2023 mogelijk. Het bestuur kende in 2020 20 miljoen euro toe.

In 2022 stond het erfgoedprogramma op een kruispunt. Aan de ene kant zorgden maatschappelijke ontwikkelingen, stijgende bouwkosten en personeelstekorten voor uitdagingen en vertragingen in projecten. Daarbij belemmerde de trage versterkingsoperatie pandeigenaren om restauratie en onderhoud uit te voeren. Aan de andere kant versterkten deze ontwikkelingen juist de behoefte van alle betrokken partners om gezamenlijk stappen te zetten om erfgoed

te behouden én toekomstbestendig te maken. In het najaar van 2022 reflecteerden de betrokken partijen om te kijken wat er nodig is om alle doelstellingen van het erfgoedprogramma, ondanks de tegenvallers, toch te behalen.

Een mooi resultaat is de oplevering van een onderzoek, dat de basis vormt voor de experimenten in een Erfgoedlab. Deze experimenten vergroten innovatie en vakmanschap in relatie tot het behoud en de

restauratie van erfgoed. Daarnaast kondigden de staatssecretarissen Vijlbrief en Uslu tijdens een werkbezoek op 19 oktober 2022 aan, dat er vanuit het Rijk nieuwe financiering voor subsidieregelingen voor Rijksmonumenten beschikbaar komt. Dat is een belangrijke basis voor het voortbestaan van het erfgoedprogramma na 2023. Uit de bijdrage van Nationaal Programma Groningen is in 2022 0,13 miljoen euro besteed, onder andere om de dienstverlening van het Erfgoedloket uit te breiden richting eigenaren van karakteristieke panden. Ook werd er geld besteed aan de inrichting van een werkplaats voor opleidingen en praktijklessen.

Lees meer over het Erfgoedprogramma.

Nieuwe Waterwerken Zoutkamp smelt waterbescherming en toerisme samen

- Jaap Wieringa, bestuurslid van Vereniging Dorpsbelangen Zoutkamp

Zoutkamp is een oud pittoresk vissersdorp in het noorden van Groningen. Om het dorp in de toekomst te beschermen tegen het water wordt er een nieuw gemaal gebouwd. Ook wordt de bestaande sluis gerenoveerd. Omdat Zoutkamp enorm populair is onder toeristen zag het project Waterwerken Zoutkamp dit als een directe kans om ook extra's toe te voegen voor het versterken van toerisme en de leefbaarheid in het gebied.

"We werden als dorpsbewoners en dorpsbelangen van het begin meegenomen in de plannen. Niet alleen over het nieuwe gemaal, maar ook over allerlei andere zaken die ons dorp kunnen versterken. We zijn een toeristisch kernland in het Hogeland en mede door dit project zijn we gaan nadenken over extra voorzieningen voor toeristen. Zodat het nog aantrekkelijker wordt om Zoutkamp te bezoeken", vertelt Jaap Wieringa, bestuurslid van Vereniging Dorpsbelangen Zoutkamp. Samen met de gemeente Het Hogeland, de provincie Groningen en Waterschap Noorderzijlvest wordt het project uitgevoerd.

Historische sluis

Naast de bouw van het nieuwe gemaal wordt ook de historische sluis gerenoveerd. Door het aanpassen van de sluis wordt ook de vaarweg naar het achterland hersteld, wat goed is voor de vaarrecreatie. "Er komt een nieuwe steiger zodat plezierjachten ons beter kunnen bezoeken. Ook leggen we een nieuw fietspad vanaf Reitdiep, via Electra naar Zoutkamp aan. Fietsers kunnen zo kronkelend over de fietspaden door de natuur ontdekken hoe mooi het Hogeland is."

Recreatie en toerisme

De bouw van het nieuwe gemaal zorgt samen met de extra projecten voor een impuls van recreatie en toerisme. "Vorig jaar is het plan definitief vastgelegd. Afgelopen maart hebben we de openingshandeling verricht. Onze garnalenkoningin heeft met een kraan de eerste hap uit de dijk gehaald waar het gemaal wordt gebouwd. Het hele plan loopt tot en met eind 2025."

Dit project is onderdeel van het lokaal programma gemeente Het Hogeland.

In Groningen kun je je laten verrassen

- Edwin van der Woude, directeur van StichtingZO! Groningen

Van het ongerept groen in Westerwolde, tot de graanvelden in Oldambt en de veengrond en het cultureel erfgoed in De Veenkoloniën: stuk voor stuk geweldige plekken waar toeristen hun hart kunnen ophalen. Toch weten toeristen Zuid- en Oost-Groningen nog niet goed te vinden, vandaar dat Stichting ZO! Groningen in het leven is geroepen. "Wij werken samen met vijf Groninger gemeenten (Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam en Westerwolde), de provincie en het toeristisch bedrijfsleven om meer toeristen naar de regio te trekken", vertelt Edwin van der Woude, directeur van Stichting ZO! Groningen.

Volgens Edwin heeft Groningen veel potentieel als het gaat om het aantrekken van toeristen. "Wij richten ons op toeristen en recreanten. Veel mensen buiten de provincie kunnen zich moeilijk een voorstelling maken van een vakantie of dagje weg in onze provincie. Toch is er genoeg te doen: van evenementen, tot mooie wandel- en fietsroutes, bijzondere geschiedenis en lekker eten. Met Stichting ZO! Groningen zorgen we ervoor dat toeristen op de hoogte zijn van al deze mooie dingen."

Routes en evenementen

Om toeristen aan te trekken en te informeren maken is de stichting het afgelopen jaar druk bezig geweest met promotie. "We maken magazines, fiets- en wandelkaarten en hebben een uitagenda. Naast de routes en evenementen willen we mensen ook informeren over waar ze kunnen eten, overnachten en bijvoorbeeld over wat leuke activiteiten zijn om te doen met kinderen."

Ondernemers

De stichting betreft ook ondernemers uit de regio bij de promotie. "De ondernemers hebben écht contact met de gasten, zij weten wat ze wel en niet aanspreekt in de regio. We steunen niet alleen ondernemersinitiatieven, maar werken ook samen door bijvoorbeeld een arrangement aan te bieden of een speciale wandelroute te organiseren."

Net zo uniek als Groningen

StichtingZO! Groningen is volgens Edwin een unieke samenwerking als het gaat om regiomarketing. "Door onze krachten te bundelen kunnen we drie verschillende gebieden tegelijk promoten en aan elkaar verbinden. Dat is uniek. Net zo uniek als Groningen zelf", grijnst hij.

Laten verrassen

Maar wat is dan de reden voor toeristen en recreanten om naar Zuid- en Oost-Groningen te komen? "Naast de rust en ruimte kun je hier laten verrassen. Je moet hier wat meer je best doen en op ontdekkingstocht gaan om mooie dingen te zien en te beleven. We hebben geen grote bungalowparken of pretparken in het gebied, maar wel prachtige monumentale boerderijen en je kunt urenlang fietsen zonder iemand tegen te komen."

Dit project is onderdeel van het lokaal programma gemeente Oldambt.

Bijlagen

1. Bestuur

Het bestuur van Nationaal Programma Groningen bestaat uit bestuurders van het Rijk, provincie Groningen, gemeenten in het aardbevingsgebied en diverse organisaties die specifieke thema's of sectoren vertegenwoordigen.

Samenstelling

In tabel 7 staat de samenstelling van het bestuur. Daarin staat ook welke leden door het bestuur zijn gemachtigd om deel te nemen aan het dagelijks bestuur. Programmadirecteur Siem Jansen is adviseur van het bestuur.

In 2022 verwelkomde het bestuur een aantal nieuwe leden. Na het vertrek van hun voorgangers traden Johan Remkes, Anita Winter, Frans Keurentjes, Henk Jan Bolding, Annalies Usmany-Dallinga, Melissa van Hoorn, Hanke Bruins Slot en Hans Vijlbrief toe tot het bestuur. Daarnaast legden twee bestuursleden op eigen verzoek hun bestuurslidmaatschap neer, namelijk Tamara Kroll en Linda Steg.

Belangrijke onderwerpen

Het jaar 2022 stond voor het bestuur voor een belangrijk deel in het teken van het vergroten

van de impact van investeringen in Groningen en het aanbrengen van meer focus binnen het nationaal programma. Dit leidde tot plannen om de komende jaren in te zetten op grote thema's gericht op waterstofeconomie, landbouw en voedsel, gezondheid, circulaire economie en vrijetijdseconomie. Met als rode draad in al deze thema's onderwijs en arbeidsmarkt.

Het aantreden van de nieuwe voorzitter vond het bestuur een geschikt moment om te reflecteren op de governance van het nationaal programma. Daarom gaf zij opdracht om de governance te onderzoeken. De uitkomsten daarvan zijn begin 2023 gepresenteerd. Daarnaast liet het bestuur zich inspireren door werkbezoeken aan de projecten Midwolder Bouwt en Vakland Het Hogeland en Op Roakeldais.

Tabel 7: Samenstelling bestuur Nationaal Programma Groningen op 31 december 2022

Leden bestuur	Rol	Leden dagelijks bestuur
Johan Remkes	Onafhankelijk voorzitter	x
Melissa van Hoorn	Gedeputeerde provincie Groningen	x
Mirjam Wulfse	Gedeputeerde provincie Groningen	
Adriaan Hoogendoorn	Burgemeester gemeente Midden-Groningen	x
Koen Schuiling	Burgemeester gemeente Groningen	x
Annalies Usmany-Dallinga	Wethouder gemeente Eemsdelta	
Henk Jan Bolding	Burgemeester gemeente Het Hogeland	x
Cora-Yfke Sikkema	Burgemeester gemeente Oldambt	
Hanke Bruins-Slot	Minister van BZK	
Hans Vijlbrief	Staatssecretaris Mijnbouw	x
Jouke de Vries	Uit het midden van de kennisinstellingen	x
Frans Keurentjes	Uit het midden van de agrarische sector	
Ton Runneboom	Uit het midden van de chemische industrie	
Anita Winter	Uit het midden van het bedrijfsleven	
Herman Rinket	Groninger Gasberaad	

2. Programmabureau

Het programmabureau zorgt voor de uitvoering van het programma als geheel. Daarbij hoort het aanjagen van initiatieven, advisering en ondersteuning van betrokken partijen, creëren van samenhang, organiseren van de beoordeling van plannen en monitoring en evaluatie. Ook is het programmabureau hét aanspreekpunt waar inwoners, bedrijven, organisaties en andere belanghebbenden terecht kunnen met hun ideeën, vragen en suggesties.

Nationaal Programma Groningen is geen eigenstandige organisatie of rechtspersoon. Het programmabureau is beheersmatig ondergebracht bij de provincie Groningen en bestaat uit zestien enthousiaste vaste medewerkers die zich inzetten voor een goede toekomst voor elke Groninger. Het programmabureau werkte in 2022 samen met twee projectversnellers en een aantal flexibele krachten. Het programmabureau is gevestigd in Ten Boer.

Het programmabureau wordt op verschillende manieren ondersteund. Een onafhankelijke beoordelingscommissie kijkt of de programma's en projecten voldoen aan het programmakader

van Nationaal Programma Groningen. Hierover brengt de commissie advies uit aan het bestuur. De commissie kan ook gevraagd en ongevraagd advies uitbrengen over de algemene voortgang van Nationaal Programma Groningen.

Ook is een omgevingskwaliteitsteam (OKT) ingesteld. Dit team adviseert, op verzoek van de initiatiefnemers, over projecten met impact op de fysieke leefomgeving. Het advies van het OKT kan helpen de ruimtelijke inpassing van projecten in de omgeving verder te verbeteren. Voor indieners is het inwinnen van advies van het omgevingskwaliteitsteam geen vereiste, maar wel een aanbeveling.

Financiën programmabureau

Voor 2022 waren de totale kosten begroot op 3,77 miljoen euro. De daadwerkelijke realisatie in 2022 was 4,08 miljoen euro. Tegenover de begroting is dat een overschrijding van 0,31 miljoen euro. De overschrijding ontstond doordat de kosten van merkmanagement volledig in 2022 zijn opgenomen, in plaats van een deel in 2022 en een deel in 2023. Daarnaast vielen de personeelskosten hoger uit door hogere loonkostenstijgingen dan begroot en door vervangende inhuur.

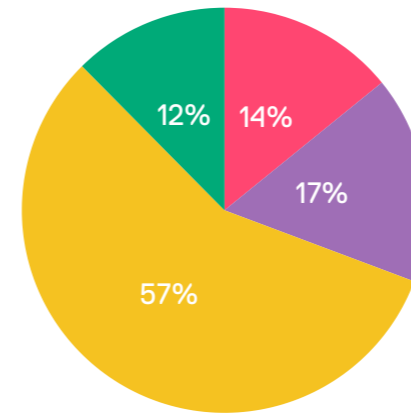
Tabel 8: Financiën programmabureau 2022

		Bedrag (x duizend euro)
Programmabureau	Personeel (incl. sociale lasten, opleidingskosten, reiskosten, etc.)	€ 1.760
Programmabureau	Overhead-toeslag provincie Groningen (Juridisch, inkoop, ICT, huisvesting, etc.)	€ 653
Programmabureau	Overige organisatiekosten programmabureau (kantoorkosten, bijeenkomsten, vacatiegelden, bestuur, teamdagen)	€ 92
Programmabureau	Communicatie	€ 89
Werkbudget	Traineeprogramma	€ 315
Werkbudget	Incidentele adviesopdrachten en incidentele ondersteuning voor gemeenten/provincie en ander initiatiefnemers bij het uitwerken van programma's en projecten	€ 265
Werkbudget	Onafhankelijke beoordelingscommissie en ruimtelijk kwaliteitsteam	€ 207
Werkbudget	Beoordeling en proceskosten Impulsloket en Loket Leefbaarheid	€ 193
Werkbudget	Monitoring en evaluatie (incl. imago-onderzoek)	€ 506
Totaal:		€ 4.079

3. Overzichten per programma

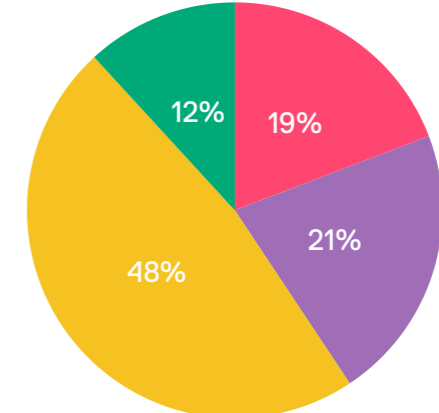
3.1 Gemeente Eemsdelta

Bijdrage aan de ambities per project

● Economie ● Werken en leren

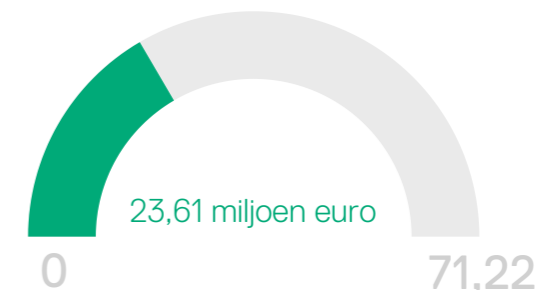
Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot gereserveerde middelen

Uitgegeven middelen Stand jan 2023*

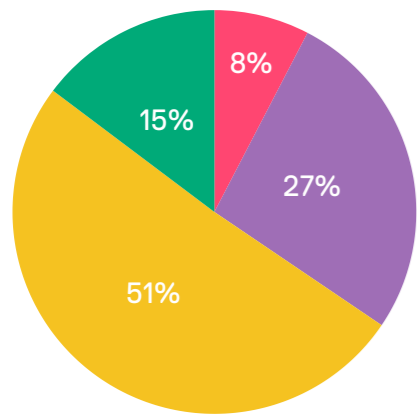
Tabel 9: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Eemsdelta in 2022

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Versterken centrumgebieden Eemsdelta	€ 1.847.000	++	+	++	+
Sportcomplex Oldencate Spijk	€ 1.600.000	+	+	+++	+
Ruimte voor bewonersinitiatieven in Eemsdelta	€ 1.500.000	+	+	+++	+
Kwaliteitsimpuls haventerreinen en vaarrecreatie.	€ 1.180.960	+	+	+++	++
Aanleg warmtenet Loppersum Noord	€ 1.173.554	++	+	+	+
Tijd voor Toekomst Eemsdelta college	€ 1.140.750	+	++	++	+
Veilig en leefbaar entree Termunten	€ 1.116.050	++	+	+++	+
Campusontwikkeling Eemsdelta "Het Festival"	€ 677.600	+	+++	+	+
Dorpshuis Zeerijp	€ 363.000	+	+	+++	+
JongGOUD Eemsdelta	€ 282.000	+	++	+++	+
De Stille Rijkdom van De Ploeg en de Amsterdamse School	€ 242.000	+	+	+++	+
Mijn wijk, mijn verhaal	€ 242.000	+	++	++	+
Totaal	€ 11.364.914				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

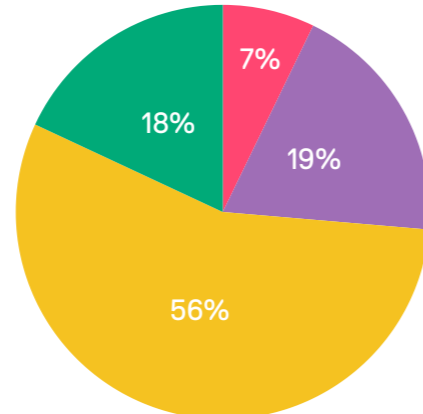
3.2 Gemeente Groningen

Bijdrage aan de ambities per project

● Economie ● Werken en leren

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot gereserveerde middelen

Uitgegeven middelen Stand jan 2023*

*Voorlopige cijfers. Deze moeten nog gecontroleerd worden i.v.m. de jaarrekening.

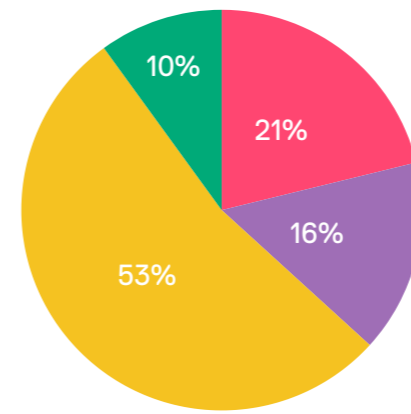
Tabel 10: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Groningen in 2022

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Beijum in bedrijf	€ 1.847.000	+	+++	+	+
Broedplaats, talentontwikkeling en opleidingen op maat	€ 1.600.000	+	+++	++	
Versterken openbare ruimte en ruimtelijke structuur Beijum	€ 1.500.000	+	+	+++	+
ZESS Hub Groningen deel gemeente Groningen	€ 1.180.960	+	+	+	++
Totaal	€ 6.127.960				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

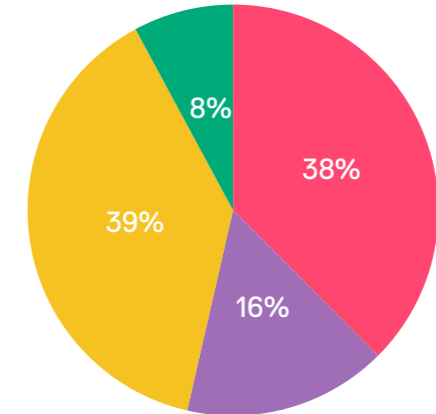
3.3 Gemeente Het Hogeland

Bijdrage aan de ambities per project

● Economie ● Werken en leren

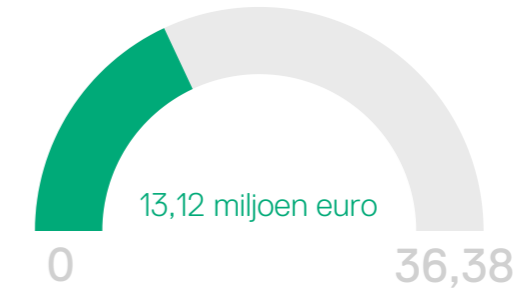
Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot gereserveerde middelen

Uitgegeven middelen Stand jan 2023*

*Voorlopige cijfers. Deze moeten nog gecontroleerd worden i.v.m. de jaarrekening.

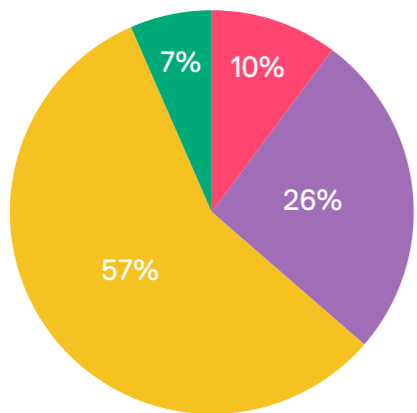
Tabel 11: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Het Hogeland in 2022

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Herontwikkeling Tocamaheerd	€ 2.300.000	+	++	+	+
Nieuw Roakeldais	€ 2.916.272	+	+	+++	+
Pilot Tijd voor Toekomst Het Hogeland	€ 1.726.800	+	+++	++	+
WEC Waddenzee - deel gemeente het Hogeland	€ 3.450.000	++	++	+	+
Totaal	€ 10.393.072				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

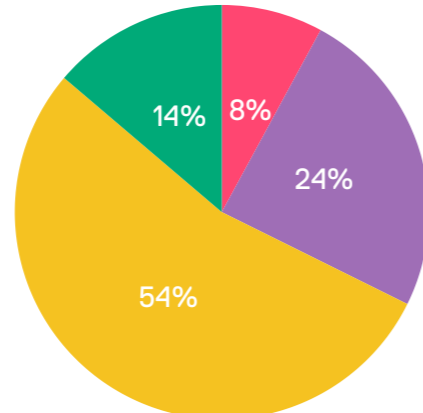
3.4 Gemeente Midden Groningen

Bijdrage aan de ambities per project

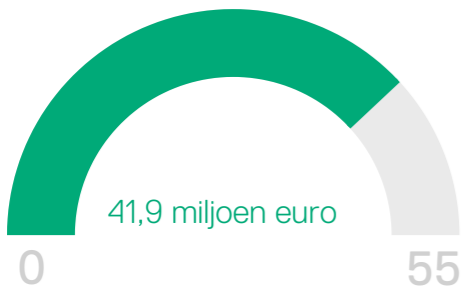

● Economie ● Werken en leren

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot gereserveerde middelen

Uitgegeven middelen Stand jan 2023*

*Voorlopige cijfers. Deze moeten nog gecontroleerd worden i.v.m. de jaarrekening.

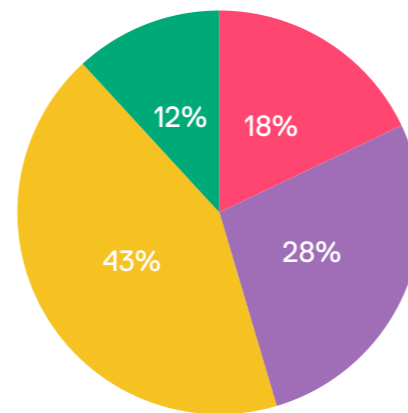
Tabel 12: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Midden Groningen in 2022

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Verbeteren Veiligheid fase 2 Midden Groningen	€ 2.850.093	+	++	+++	
Totaal	€ 2.850.093				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

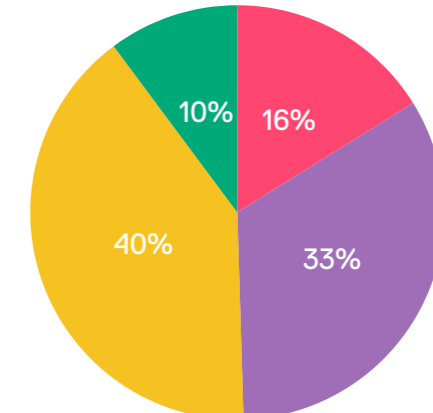
3.5 Gemeente Oldambt

Bijdrage aan de ambities per project

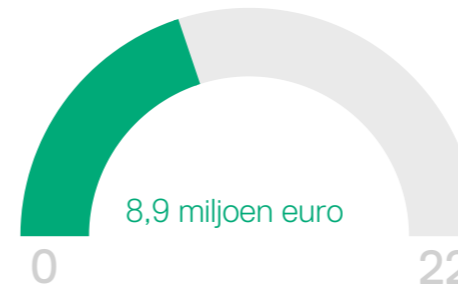

● Economie ● Werken en leren

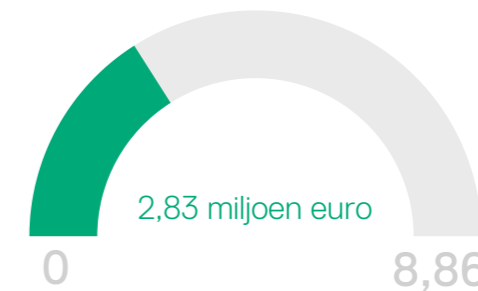
Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot gereserveerde middelen

Uitgegeven middelen Stand jan 2023*

*Voorlopige cijfers. Deze moeten nog gecontroleerd worden i.v.m. de jaarrekening.

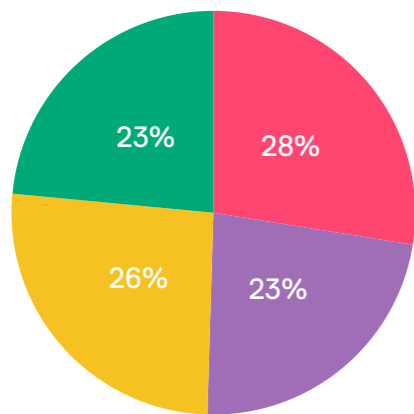
Tabel 13: Door het bestuur goedgekeurde projecten van gemeente Oldambt in 2022

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Pilot Ijslandspreventiemodel	€ 851.364	+	+++	++	
Generatierijkdom	€ 1.518.880	+	++	++	+
Totaal	€ 2.370.244				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

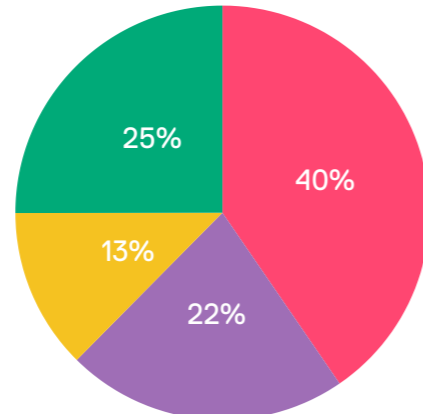
3.6 Provincie Groningen

Bijdrage aan de ambities per project

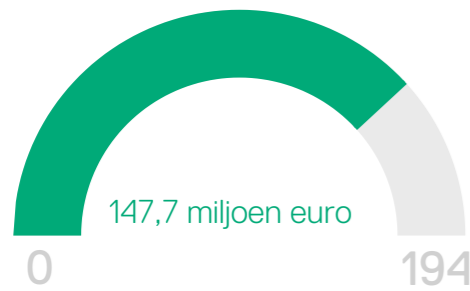

● Economie ● Werken en leren ● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

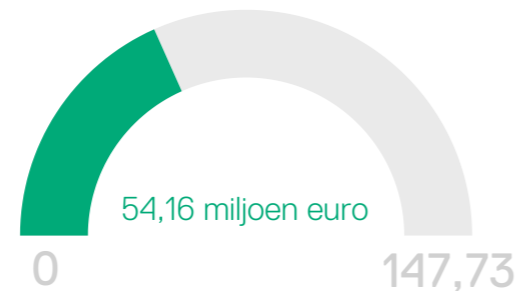
Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

● Economie ● Werken en leren ● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot gereserveerde middelen

Uitgegeven middelen Stand jan 2023*

*Voorlopige cijfers. Deze moeten nog gecontroleerd worden i.v.m. de jaarrekening.

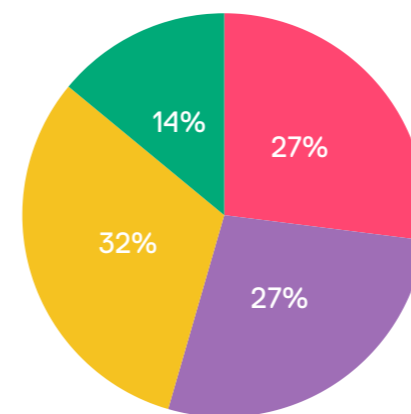
Tabel 14: Door het bestuur goedgekeurde projecten van provincie Groningen in 2022

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
Groene waterstof op weg in Groningen	€ 3.800.000	++	++	+	+
WEC Waddenzee - deel Provincie Groningen	€ 3.500.000	++	++	+	+
Tijd voor toekomst (deel provincie)	€ 1.997.698	+	+++	++	+
ZESS Hub Groningen deel provincie Groningen	€ 1.000.000	+	+	+	++
Verbetering mentale gezondheid in Groningen	€ 906.623	+	++	++	
Kansrijke Start - Provinciale aanpak	€ 695.680	+	++	+++	
Impuls vrijetijdseconomie & Gebiedsontwikkeling	€ 325.000	++	+	++	+
Totaal	€ 12.225.001				

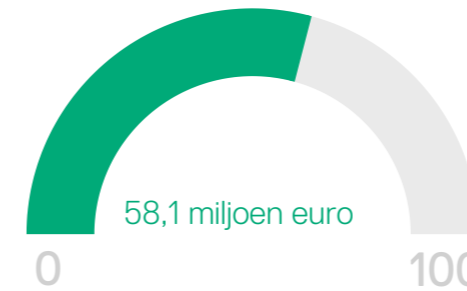
+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

3.7 Toukomst

Bijdrage aan de ambities per project

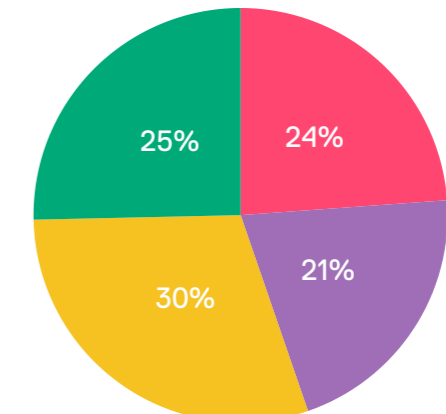

● Economie ● Werken en leren ● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Het toegekende bedrag aan projecten in relatie tot gereserveerde middelen

Bijdrage aan de ambitie per toegekende euro

● Economie ● Werken en leren ● Leefbaarheid ● Natuur en klimaat

Uitgegeven middelen Stand jan 2023*

*Voorlopige cijfers. Deze moeten nog gecontroleerd worden i.v.m. de jaarrekening.

Tabel 15: Door het bestuur goedgekeurde projecten van Toukomst in 2022

Projectnaam	Bedrag	Economie	Werken en Leren	Leefbaarheid	Natuur en klimaat
De Landschapswerkplaats	€ 30.301.104	+	+	+	++
Stille Goud	€ 191.000	+++	+	+	+
Nieuwe Zaaiplaatsen	€ 50.000	+	+	++	+
Oogst van Groningen	€ 50.000	+++	+	+	+
Waterstofbanen in de maakindustrie	€ 50.000	+++	+	+	+
Grunn: Pioniers in de provincie	€ 25.000	+		+++	+
Totaal	€ 30.667.104				

+ = 1 - 30 punten: een bijdrage / ++ = 30-50 punten: een aanzienlijke bijdrage / +++ = 50+ punten: hoofdbijdrage

Colofon

Fotografie

Marieke Kijk in de Vegte
Ronnie Zeemering
Kees van de Veen
Hiddema fotografie
Knelis Hires
Kees van de Veen
Nienke Maat

Teksten

Selma Steenwelle
Medewerkers programmabureau

Ontwerp

Dizain

Opmaak

dit's grafisch ontwerp

Dit jaarverslag is opgesteld door

Het programmabureau en op 23 juni 2023 vastgesteld door het algemeen bestuur van Nationaal Programma Groningen met daarin vertegenwoordigers van het Rijk, provincie, gemeenten in het aardbevingsgebied en maatschappelijke organisaties.

Nationaal Programma Groningen werkt aan een goede toekomst voor elke Groninger. We brengen mensen en ideeën samen en bundelen de krachten van inwoners, organisaties, bedrijven en overheden. Samen voeren we plannen uit die Groningen écht vooruithelpen. Belangrijke onderwerpen zijn het versterken van de leefomgeving, de economie, opleidingen, banen en de natuur en het klimaat.